

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים

קירות מדברים ברשת

אגף משפחות,
הנצחה ומורשת -
יחידת המורשת
והמוזיאונים

גיליון מס' 14

ניסן ה'תשפ"א, מארס 2021

מכובדיי כולם,

גם השנה יעמוד חג הפסח בסימן מגפת הקורונה שפקדה את העולם ואת מדינת ישראל. שנה מורכבת ביותר עברה עלינו באופן מאתגר ולא פשוט. עולם התרבות, שהמוזיאונים הם חלק ממנו, נפגע קשות וחודשים רבים וארוכים היו סגורים לביקורי הקהל הרחב.

כמו בשנה החולפת גם היום אנו פועלים רבות בעיקר בתווך המקוון. ליבת תוכנם של המוזיאונים נחשפת באמצעות סדרות, סדנאות וימי עיון ב-zoom, פרסום אלפי פוסטים וסטוריס ברשתות החברתיות ומשחקים מקוונים, הכול בשיתופם ובסיועם של גופים ומוסדות מקבילים.

תודתי העמוקה נתונה לצוותי המוזיאונים ולשותפינו הרבים, ובכללם המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, מכון ז'בוטינסקי, מרכז סיור ולימוד גליל, מ.ת.ג. ועוד, אשר שקדו ימים רבים וארוכים בהכנתה של חשיפה זו.

הגיליון הנוכחי של "קירות מדברים ברשת", המופץ בימים אלו לאלפי בתי אב בישראל, עומד בסימן עשייה מבורכת זו. הוא כולל כתבות המספרות את סיפורה של החירות, המאפיינת כל כך את חג הפסח, כפי שהשתקפה גם בשנות המלחמה בארץ ישראל בטרם הוקמה המדינה ובמאבק לתקומתה.

חירות הייתה משאת נפשם של העולים הבלתי לגליים בסיימה של מלחמת העולם הראשונה, היא מופיעה בתוך העיתון המחתרתי של האצ"ל, היא מפליגה עם אוניית מעפילים כשעל סיפונה שורדי שואה שביקשו להימלט מאירופה שלאחר המלחמה.

היא מכילה את הכמיהה לחירות הפיזית שניטלה מלוחמי המחתרות אשר נאסרו בבתי הכלא בעכו ובירושלים ובמחנות המעצר ברחבי הארץ. היא כוללת גם את חירותם של האסירים להביע את דעותיהם על בימת בתי הדין הצבאיים שבהם נשפטו ואת שאיפתם של גולי אפריקה לחירות עמם ומולדתם.

חירות היא גם ה"רוח" שהביא איתו הרב אריה לוי לתוך בתי הכלא בעכו ובירושלים, היא התחושה המאחדת בעת מפגשי החיילים הארצישראלים שהתנדבו לצבא הבריטי עם שורדי השואה והיא אף מצויה בדברי ההספד של מנחם בגין על וינסטון צ'רצ'יל, ראש ממשלת בריטניה בימי מלחמת העולם השנייה.

אכן פנים רבות לחירות וכולן באות לידי ביטוי בגיליון שלפניכם.

בימים אלה, רגע לפני חג החירות וכמה רגעים לפני יום הזיכרון וחגיגות יום העצמאות ה-73 למדינת ישראל, המוזיאונים שלנו פתוחים לקהל הרחב אך עדיין תחת הנחיות "התו הסגול". אנו נערכים לטקסי יום הזיכרון הממלכתיים ולקבלת קהל ביום העצמאות.

נמשיך לפעול בשני העולמות המקבילים של אירוח הקהל באופן אישי במוזיאונים שלנו וגם בתווך המקוון.

אני מבקש לנצל במה זו ולהזמין כל אחד ואחת מכם לפקוד את עשרת המוזיאונים של היחידה הפזורים ברחבי הארץ, ולהתעדכן באתר האינטרנט של היחידה וברשתות החברתיות בנוגע לתיאום הביקורים.

כתמיד נמשיך לעמוד בחזית העשייה בתחום המורשת, נכונים לממש את משימתנו הלאומית והמוסרית לשמר ולהנחיל את המורשת הביטחונית של ישראל.

גיליון מס' 14

ניסן ה'תשפ"א, מארס 2021

חברי מערכת:

ד"ר עפר בורד

יוסף קיסטר

חני שחר פישמן

טל גרינברג גוזלן

עריכה לשונית: רותי ונעם אור

עיצוב גרפי: גרפיקה משהב"ט

בברכת חג פסח שמח
ובראות איתנה לכולנו.

שלכם,

אל"ם (מיל') שלומי מעיין,
מנהל יחידת המורשת והמוזיאונים

בקרו באתר האינטרנט של יחידת המורשת והמוזיאונים
museums.mod.gov.il

חפשו אותנו ב

- יחידת המורשת והמוזיאונים

מה בחוברת

- עמ' 2 מוזיאון בית "השומר"
כפר גלעדי שער לעלייה הבלתי לגאלית מסוריה ומלבנון
- עמ' 4 מוזיאון אסירי המחתרות - עכו
חופש הביטוי בבית הדין הצבאי
- עמ' 6 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
חירותה של הכנרת
- עמ' 8 מוזיאון בית הגדודים
מפגשים בסיים מלחמה
- עמ' 10 מוזיאון בית הפלמ"ח
חירותו של ג'וני
- עמ' 12 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
אניית המעפילים "ארבע חירויות"
- עמ' 13 מוזיאון האצ"ל
"חירות" - העיתון המחתרתי של האצ"ל
- עמ' 14 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)
השאיפה לחירות בגלות אפריקה
- עמ' 16 יוסף קיסטר
למען החירות צריך להקריב גם את החיים
- עמ' 17 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטן ('יאיר')
בין כבלים לחירות
- עמ' 18 מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים
חירות, בין חומות הכלא
- עמ' 20 מפת המוזיאונים
- עמ' 21 פרטי קשר מוזיאונים

מוזיאון בית "השומר"

כפר גלעדי שער לעלייה הבלתי לגאלית מסוריה ומלבנון

בכפר גלעדי קיבלו את העולים מבלי לבדוק את השתייכותם הפוליטית או המפלגתית. קו המחשבה היה שכל יהודי הרוצה לעלות ארצה מצווה גדולה היא להביאו. במשק דאגו להם, הסתירו אותם מפני האנגלים וכשהתאפשר העבירו אותם דרומה למקום בטוח. נקודת התורפה הייתה תחנת המכס בראש פינה וכדי להעביר דרכה את העולים היה צריך לגבש רעיונות יצירתיים במיוחד. דרך אחת הייתה להלביש את ילדי העולים בבגדים שהיו במשק וללמד אותם שירים בעברית. כך, בתירוץ של טיולים עם "מורה" שמלמד אותם, הם הועברו דרומה למקום מבטחים. שיטות נוספות היו לזייף את חותמתו של קצין המחוז על תעודות מזויפות או להלביש את העולים בבגדי עבודה מלוכלכים כאילו שהם הולכים לעבודה.

עם התגברות זרם העולים מבלי שהתקבלה תמיכה כספית מצד המוסדות חרף תחנוניה המרובים של מניה שוחט, היו תקופות שבכפר גלעדי היו יותר עולים ממספר חברי המשק שמנו כ-80 איש. מספרת מניה שוחט (שם, עמ' 393): "עייפם ונואשים התחילו גם רבים מחברינו לפקפק אם באמת חייבים אנו לשאת על שכמנו את המשימה. זוכרת אני אספה רועשת ומרה בה השתתפו כמעט כל החברים ודנו אם להמשיך או להפסיק את קבלת האורחים. חרף וקשה היה הוויכוח במשך כל הערב וללא החלטה. ובא משיהו בהצעה להוריד את השאלה מעל הפרק, אם משיהו מהחברים יתנדב לטפל בעולים האלה על אחריותו האישית, כתפקידו שלו. קמה **חיה קרול** ואמרה בפשטות '**אני מקבלת עלי**'. היה זה מומנט דרמטי מאד. השתתקו החברים והתפזרו, כאילו התביישו והתחרטו שבכלל עלתה השאלה... הסיפוק היחיד שלנו היה בזה שילדינו גדלו וחונכו באווירה זו. וטבעי היה הדבר בעיניהם שבכפר גלעדי יש לדאוג לנשק ולעלייה בלתי לגלית. כמו לחרוש ולצאת עם הצאן למרעה."

לאחר מלחמת העולם הראשונה, כאשר התעורר מחדש הרצון של יהודים לעלות לארץ ישראל, החלה העלייה השלישית, אך מחלקת העלייה של המשרד הארצישראלי בלונדון טענה כי טרם הגיעה השעה לעלייה. כתוצאה מזאת הגיעו קבוצות ובודדים גם ללא אישורי עלייה, וחלקם הגיעו ארצה דרך הגבול היבשתי אשר היה טבעי ו"יותר קל" לכניסה ארצה.

העולים אשר חצו את הגבול היבשתי היו חלוצים שהגיעו מאירופה ולא קיבלו אישור לרדת בחופי הארץ, לכן המשיכו לביירות שבלבנון וחיפשו דרכים להגיע משם לארץ ישראל. חלק מהעולים הגיעו עם ויזה צרפתית לסוריה ולבנון. אחרים הגיעו דרך אנטוליה לסוריה. סוכני נסיעות בפולין רימו רבים מהעולים והבטיחו להם הבטחות שווא בנוגע לסיוע בהגעה לארץ, אך כאשר הגיעו לביירות גילו כי אין מי שמחכה להם להמשיך הדרך. אותם עולים חיפשו מבריחים ערבים שיביאו אותם ארצה ואילו המבריחים, שלא פעם גנבו את כל רכושם של העולים, הביאו אותם קרוב לגבול ועזבו אותם לנפשם, לא לפני שהראו להם לאן ללכת. שנים אחר כך סיפרו רבים מן העולים כי המבריחים אמרו להם: "אתם רואים את האור מרחוק? שם יש יישוב יהודי, שם ידאגו לכם." יישוב זה היה כפר גלעדי.

לאנשי כפר גלעדי היו קשרי מסחר וחברות עם אנשים בלבנון. קשרים אלה יצרו הזדמנות להברחת עולים והכנסתם ארצה ביתר קלות. בשנת 1921, לאחר שעזבו את היישוב עקב מאורעות תל-חי, התחילו החברים לבנות מחדש את כפר גלעדי ורוב חומרי הבניין נרכשו בלבנון והובלו בעגלות למשק. כך נפגשו לראשונה אנשי "השומר" עם יהודים מסוריה שרצו לעלות לארץ ישראל. מאיר ספקטור נשלח לארגן את העולים ולמצוא מבריחים אמנים שיעבירו אותם את הגבול. סיפר אליעזר קרול בזיכרונותיו: "העלייה הבלתי לגלית, כפי שקראו לה פקידי הממשלה האנגלית, התחילה לא באוניות אלא ביבשה דרך כפר גלעדי, זמן קצר לאחר שובנו בסוף 1920. באותו זמן עדיין לא נקבעו באופן סופי גבולות ארץ ישראל בין האנגלים לצרפתים. האזור שלנו... היה בשלטון צרפתי... נהיינו לנתינים צרפתים של חבל הלבנון. התעודות שקיבלנו היו בלי תמונות וניתנו גם לתינוקות... קשר קבוע היה לנו עם ערי הלבנון - צור, צידון ולפרקים עם ביירות. שם נפגשנו עם היהודים מסוריה אשר עברו ללבנון כדי להגיע לארץ. כמובן, בלי תעודות רישיון כניסה." [תיק 310 בארכיון בית "השומר"]. לעולים ניתנו תעודות צרפתיות (מזויפות) והם הועברו לטבריה.

מספרת מניה שוחט ב"ספר השומר: דברי חברים" (עמ' 392): "בקיבוץ שלנו היה אז המצב הכלכלי בכל רע. האדמות שקיבלנו מפקידות יק"א היו מדולדלות, היבולים תמיד דלים ביותר, טרם למדנו את השפעת האקלים על החקלאות בסביבתנו... היו עוד שני גורמים שמנעו במשך שנים מחברים רבים ודווקא המוכשרים ביותר להתמסר להקמת המשק: (א) רכישת נשק והעברתו לארץ ישראל. (ב) העלייה הבלתי לגלית שעברה כמעט כולה דרך המשק שלנו מתחילת 1921 עד 1934, בלי עזרה או תמיכה כספית מצד כל גורם אחר."

משפחת קרול. מימין לשמאל: אחיעם, דביגאל, חיה ואליעזר קרול. התמונה מאוסף מוזיאון "בית השומר".

גם הם למפעל ההעפלה והברחות הנשק למשק. בראשם עמד מאיר בריל, שהקים את ביתו בקצה המערבי של המשק וגם בנה סליק לנשק בתחתית הגבעה, כדי שיוכל לקבל את העולים ולהעבירם במהירות לעליית הגג ברפת א'.

מניה שוחט מסכמת את מפעל העלייה: "לפי הסטטיסטיקה שניהלתי מסוף 1922 עד 1935 עברו בכפרנו יותר מ-8,000 איש, שכמעט כולם השתרשו בארץ. זהו שכר עמלנו הקשה במשך כל השנים האלה." (שם, עמ' 394).

משנות הארבעים ועד קום המדינה המשיך מפעל ההעפלה היבשתית בעזרתם של אנשי המוסד לעלייה ב' ופלוגה ב' של הפלמ"ח.

כפר גלעדי שימש בסיס לפעילי העלייה ונקודת יציאתם של השליחים לארצות ערב השונות.

אחד מאנשי המחלקה היה חיים חפר, איש הפלמ"ח, אשר כתב את שירו הראשון "בין גבולות" בעקבות פעולות עלייה אלו.

מימין לשמאל: לאה בירנברג ותייה קרול בלול. התמונה מאוסף מוזיאון "בית השומר"

בשנת 1927 פגש דב קרול (בנם של חיה ואליעזר קרול) שהיה כבן 13, ארבעה עולים שברחו מנוטרי המשטרה. הוא חזר עם עגלה מלאה בחציר שנקצר באדמות הבר ובדרכו פגש את מניה שוחט שבאה מטבריה עם עגלה מלאה בקרשים ומצרכים. מבלי להתבלבל החביא דב את העולים מתחת לחציר. דב הפנה את הנוטרים לכיוון הפוך מכפר גלעדי וכשהם התרחקו הוציא את העולים, בנה מהקרשים מעין רצפה כפולה בעגלה כדי להחביאם וערם בחזרה את החציר. כשהגיעו למשק הועברו העולים ישירות לידי אימו חיה אשר החביאה אותם בלולים ריקים ואפילו בתוך המדגרה. גם בעליית הגג של הרפת ובאורווה הוחבאו עולים, וכשהגיעו הבריטים לחפש אותם הם הוחבאו גם במקלחת הציבורית של הנשים.

בשנת 1932 באו לכפר גלעדי עולים מלטביה וליטא ותוך זמן קצר צורפו

כתבה: דניאלה אשכנזי

צילום עכשווי של המבנה ששימש כבית העולים בשנות הארבעים. צילום: זוהר מונסנגו.

רחוב הלולים בכפר גלעדי כיום. כאן הוחבאו העולים. צילום: זוהר מונסנגו.

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

חופש הביטוי בבית הדין הצבאי

גם במשפטים נוספים המשיכו חברי לח" להשמיע דברים אשר עד אותה שעה נכתבו רק בכרוזים שאותם הדביקו ברחובות הערים. הייתה זו הזדמנות לנהל תעמולה ולהשמיע דעות פוליטיות נגד השלטון הבריטי. הנאומים שנכתבו לעצורים כללו סקירת אירועים היסטוריים מחיי העם היהודי שעניינם מאבק לעצמאות, האשמות נגד הבריטים והצהרות כי הנשק מוחזק לצורכי הגנה בלבד.

הלך רוח זה השפיע על תוכן נאומיהם של אנשי האצ"ל. הדוגמה הבולטת ביותר לכך נצפתה במשפטם של "נערי שוני" שנערך ב-18 בספטמבר 1945. תחילתה של הפרשה בקיץ 1945, אז התקיים במרכז האימונים של האצ"ל בשוני קורס מפקדים לצעירי האצ"ל. ב-16 באוגוסט הקיפו כוחות בריטיים את הסביבה כולה ו-20 מחניכי הקורס נעצרו ונשפטו בבית הדין הצבאי בחיפה. האצ"ל החליט להפוך את המשפט לבימה פוליטית. כל חניך בתורו נשא נאום פוליטי אשר שלל את זכותם של הבריטים לשפוט אותם ובכלל להימצא בארץ ישראל.

ראשון המצהירים היה יהודה בצנברג, שבנאום שנמשך שלושת רבעי שעה הוכיח כי "השלטון הבריטי הפך את הארץ לחבית אבק שרפה העלולה להתפוצץ בכל רגע". אחריו השמיע את הצהרתו דוד קירפיצ'ניקוב. הוא דיבר שלוש שעות וחצי. בראשית דבריו טען כי בית המשפט אינו צריך להסתפק רק בקביעת העובדות הנוגעות לכתב האישום, אלא להביא בחשבון גם את טיבו של הנאשם, את טוהר מניעיו ואת הרקע למעשהו. "המצפון שלנו והכרת החוק שלנו קובעים כי כל יהודי בארץ ישראל לא רק רשאי, אלא אף חייב להחזיק נשק להגנתו הוא ולמלחמה בשלטון הדיכוי...".

אחרים עלו כל הנאשמים. חלקם העמידו במרכז הצהרותיהם את נושא השואה ואת שיתוף הפעולה של האצ"ל עם בריטניה במלחמה. הנאומים כללו גם האשמות על מדיניות בריטניה בארץ ישראל, שלתפיסתם ממשיכה את דרכה של גרמניה הנאצית. נושאים נוספים שעלו ונגעו ברקע המשפט היו הוויית הגולה, מטרותיה של הציונות המדינית, ההתכחשות הבריטית להצהרת בלפור ולמנדט, בעיית ערביי ארץ ישראל ועוד.

בתצוגת הקבע של מוזיאון אסירי המחתרות מוצגים במיצג המרכזי שלושה משפטים משוחזרים: משפט של אנשי ה"הגנה", משפט של אנשי האצ"ל ומשפט של אנשי לח". דרך המשפטים אפשר לראות את ההבדלים המאוד מהותיים כפי שהיו בתחילת הדרך בין המחתרות בגישתם לבריטים ולבית המשפט הבריטי. עם השנים נראה כי חופש

במהלך שנות שלטון המנדט הבריטי על ארץ ישראל (1918-1948) נעצרו, נשפטו ונאסרו בידי הבריטים חברים ממחתרות ה"הגנה", האצ"ל ולח". משפטיהם של לוחמי המחתרות התנהלו בבתי דין צבאיים ועל פי חוק השיפוט הצבאי. לנאשמים לא ניתנה זכות ערעור על העונשים שגזרו בתי הדין הצבאיים וגזרי הדין היו טעונים אישור המפקד הצבאי הראשי, או הנציב העליון.

בראש בית הדין הצבאי עמד קצין בדרגת מיג'ור ועימו ישבו בדין שני קצינים בדרגת קפטן. הקטגוריה קפטן. הנאשמים יכלו להיות מיוצגים בידי עורך דין מקומי. שפת הדיונים הייתה אנגלית ובכלל דיון נוכח מתורגמן. מקום מושבם של בתי הדין הצבאיים היה בירושלים ובחיפה, ושם התנהלו מרבית המשפטים.

בשנות השלושים של המאה העשרים דרשה הסנגוריה, הן של ה"הגנה" והן של האצ"ל, כי חברי הארגונים יודו ולא ישמיעו נאומים פוליטיים, אף שרצו בכך. באמצע שנות הארבעים חלה תפנית במהלך הדיונים המשפטיים שהתנהלו כנגד חברי האצ"ל ולח". למעשה ניתן לומר, כי לח" קבע כבר מראשית הקמתו (1940) שבית המשפט ישמש בימה להשמעת הצהרות פוליטיות ולאיומים על בריטניה.

במשפט שנערך ב-29 במאי 1944 לאיש לח" צבי תבורי נישא הנאום הפוליטי הראשון בבית משפט צבאי. תבורי העלה טיעונים חדשים: אי הכרה בסמכותו של בית הדין הבריטי לשפוט יהודים בארץ ישראל, הודאה בחברות במחתרת והצדקת ההחזקה בנשק. בנואמו תקף תבורי את התכחשותה של בריטניה להצהרת בלפור, את ניסיונותיה לכפות חוקים שלא התאימו לסטנדרטים משפטיים בין-לאומיים ואת השלטת חוקי האימפריה בארץ ישראל. תבורי החשיב את עצמו כשבוי מלחמה וטען כי אין לשפוט אותו ואת חבריו מעצם היותם שבויים.

כחודש לאחר משפט תבורי, ב-26 ביוני 1944, נערך משפטו של לוחם לח" נוסף, מתי שמואלביץ. גם הוא, כחברו, ניצל את הבמה שניתנה לו: "...בהזדמנות זו מבקש אני להזכירם כי מי שקיבל רשות מאת חבר הלאומים לשבת בארץ זו - מעל באמון. מי שקיבל סרטיפיקט מאת 52 מדינות לשבת פה במטרה לכונן מדינה יהודית, מעל ובגד בתעודה זו לעיני כל העולם. לו היה אותו חבר לאומים מוסד צדק בין-לאומי, כפי שהוטל עליו להיות, היה מושיב אתכם על ספסל הנאשמים ומשמיע באוזניכם את כתב האישום: בריטניה, את מעלת באמון אשר העם היהודי ועמי העולם נתנו בך, ועל כן ישיבתך בארץ זו היא בלתי חוקית!"

שחזור בית דין צבאי, מתצוגת אסירי המחתרות עכו.

הביטוי והרצון להשמיע את דבריהם ואמונתם התפשט בקרב כל לוחמי המחתרות.

כתבה: חני שחר פישמן

משפט ה-20 משוני יידחה אם יאריכו בהכרזותיהם

אחול ותחדש בית הדין הצבאי במגו שבו בחיפה בירור משפטם של 20 אסירי רים היהודים, הנאשמים בהחזקת נשק בי שוני.

בתחילת השיבה חזר בית הדין ודחה את בקשת העויד מ. קריצמן, שהנאשמים ישוחררו בערבות. הנאשם השמיני, הלל יצחקי, נקט את שיטת ההגנה של חבריו שדיברו לפניו.

בין השאר עמד על חורבנה של יהדות אר רוסה ומצבם האיום של שרידי הגולה. הנאשם התשיעי, הלל למברגר, פתח בי הכרזה שנמשכה ארבע שעות, ושחנמר רק בישיבת היום.

אב בית-הדין, המאיר סקאטילו, העיר שאם ימשיכו הנאשמים בהכרזותיהם במ קום להשיב על ההאשמה, יהיה נאלץ לד חות את המשפט. הואיל ובית הדין אינו יכול להקדיש את כל זמנו רק לכיורול של משפט אחד. הסניגור קריצמן השיב, שהנאשמים בחרו בדרך הגנה זו הואיל ונאשמו בהחזקת נשק שלא כחוק וללא הדקת תביעות. כיוון שבחוק החדש על החזקת נשק הרשמשו המלים "החוקה הני וינית", אין ספק שבדבר זה התכוון המי חור למשטרו מסוים.

אב בית הדין השיב שבית הדין חייב את הנאשמים לענות על ההאשמה, הואיל והקטיגוריה מסתמכת על עובדות, ועל הקטיגוריה להוכיח את היפוכן.

חמש אינסטאנציות, לפחות, מטפלות בחומר

מסאת העדר המתורגמן הקבוע שימש אחמול מתורגמן מעברית לאנגלית סניגור הנאשמים עוהיד קריצמן. אב בית הדין ביקש ממנו, שלא ימהר בהרשמה, הואיל והעדות הנגבות בבית הדין מיועדות לא רק לבית הדין עצמו, וחמש אינסטנציות, לפחות, מטפלות בחומר זה עד לאישורו המחלט של פסק הדין.

המשך המשפט היום, הנאשם התשיעי יב מור את צותו, והמשך גבית עדות מיתר הנאשמים.

הארץ 3.10.45

עיתון הארץ 3/10/1945

מקורות:

"הכלא - במאבק לעצמאות 1936-1948", חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, לאה טייכר

חיים לזר-ליטאי, מבצר עכו, הוצאת של"ח, תל-אביב, תשי"ג

מתי שמואלביץ, בימים אדומים - זיכרונות איש לח"י, תל אביב 1978

מרכז מידע, מוזיאון אסירי המחתרות עכו

מוזיאון ההעפלה וחיל הים

ע"ש דוד הכהן חירותה של הכנרת

ותותחים וספינות המשמר השיבו אש. במהלך חילופי האש נמתח חבל בין השתיים כדי להעביר חיילים מהספינה התקועה לספינת החילוץ. זו לא הייתה הפעם הראשונה שהסורים תקפו ספינות משמר או ספינות דיג בעת שהתקרבו לחוף או עלו על שרטון, אך הפעם לא הסתפקו הסורים בירי מעמדות החוף. כשעתיים לערך מסיום התקיפה, בעוד ניסיונות חילוץ הספינה נמשכים, הוזנקו לאזור ארבעה מטוסי מיג סוריים, שני מיג 17 ושני מיג 21 שהצטרפו כדי ללוות את הראשונים. ביעף הראשון שביצעו המטוסים תקפו מטוסי המיג 17 את הספינות. מח-38 עלתה באש כתוצאה מפגיעת רקטה ובספינה מח-32 יצא אחד התותחים מכלל פעולה ויוחנן יוסף מפקד היחידה נפצע ברגלו. במקביל החל ירי מעמדות החוף הסוריות. המטוסים ביצעו יעף נוסף שבמהלכו פתחה מח-32 באש מקלעים לעבר המטוסים ואחד מהם נפגע ונפל למים. ביעף השלישי לא נצפו פגיעות ואחריו עזבו המטוסים את הזירה. מטוסי מיראז' ישראליים שהוזנקו לעברם הצליחו להפיל מטוס סורי נוסף מעל אדמת סוריה. על אף הפלת המטוסים הסוריים לא נפסק הירי מהחוף, לכן הוזנקו לזירה מטוסי ווטור ישראליים שתקפו בקרבת מוצב מסעודיה, מה שגרם לסורים לחדול. ב-26 בחודש, 11 יום אחרי שעלתה מח-38 על שרטון, הצליחו לחלצה. עד אותו תאריך ניסה חיל הים לחלץ אותה בקדחתנות ובסיוע כוחות נוספים, אם בגלוי ואם בסתר. הספינה הפגועה נלקחה לשיפוץ ובהמשך חזרה לשמש כספינת משמר בזירה.

"ריכזתי נגדם את כל אש המקלעים, ומאחד המטוסים שחלף משמאלנו נראה עשן. הוא נראה נופל תוך כדי סיבובים על פני המים, כששבריו מתפזרים לכל עבר. מיד לאחר מכן שקע המטוס הסורי בכנרת" ("דבר", 16/8/1966). כך סיפר יוחנן (הנזי) יוסף מפקד יחידה 788 על פעולת חילוץ ספינת המשמר מח-38, אשר בשעות הבוקר המוקדמות של ה-15 באוגוסט 1966 נקלעה למתקפה סורית לאחר שעלתה על שרטון בחוף הצפון-מזרחי של הכנרת, סמוך לגבול הסורי.

למעלה מחמישים שנה מפרידות בין הכנרת הרועת והשקטה של ימינו לבין הכנרת למודת הסערות של שנות החמישים והשישים, ולא סערות שמקורן באיתני הטבע אלא כאלה שהתחוללו כתוצאה ממתחות ביטחונית. עם תום מלחמת העצמאות הייתה הכנרת לאחד מהאזורים שבהם עבר קו הגבול הישראלי-סורי. באותן השנים הפך חופה הצפון-מזרחי של הכנרת לבסיס קדמי של הצבא הסורי והוקמו עליו מחנות צבאיים ושורה של מוצבים.

סמוך לאזור זה, סביב שכפי הנחלים, נמצאים שדות הדיג הטובים ביותר. כתוצאה מזה התרכזו שם פעילות דיג ענפה של דייגים ישראליים, שהופרעה פעמים רבות בהתגרויות ותקיפות סוריות כגון ירי לעבר סירות הדיג וגנבת רשתות דיג על שללן. במטרה להבטיח את חופש הדיג והריבונות הישראלית בכנרת הוקמה ביוזמת חיל הים, משטרת ישראל ומשרד החקלאות יחידת משמר שנקראה פלגה 788. תפקידה של היחידה היה לאבטח באופן כמעט רציף את סירות הדיג, במיוחד בחודשי החורף שאז היה הדיג בעיצומו, וכן ליזום פעולות גמול במידת הצורך. היחידה נחשבה סודית שכן הסכמי שביתת הנשק אסרו על נוכחות צבאית באזור ולכן לצורכי הסוואה לבשו החיילים מדי שוטרים ועל הספינות הוטבע סמל משטרת ישראל.

עד שנת 1956 פעלה היחידה תחת אחריותו של משרד החקלאות ולאחר מכן תחת אחריותה של משטרת ישראל בשיתוף שייטת 5 של חיל הים, והשתמשה בסירות תחת אחריותה של משרד החקלאות. בשנת 1956, לאחר תקרית קשה שהביאה לאבדות בנפש, קיבלה שייטת הנחתות את האחריות להפעלת היחידה וכמו כן הוחלפו הסירות בשלוש נחתות מסוג LCM MK6 תוצרת ארה"ב. שלוש הנחתות שופצו והותאמו לאופי השירות בכנרת ולתנאי הגזרה, והוצבו עליהן סוגים שונים של תותחים ומקלעים. הספינות כונו משמר חופים: מח-32, מח-38, מח-40.

ובחזרה אל ה-15 באוגוסט 1966. באותו לילה ביצעה מח-38 סיור גרתי שבמהלכו התקרבה לאזור המים הרדודים מול מוצב "הבנגות" הסורי. כאשר ניסתה לסגת עלתה על שרטון. מח-32 הוזנקה מחוף גינוסר כדי לסייע בחילוץ. ניסיונות החילוץ עלו בתוהו, ובאותו הזמן התכוננו הסורים לפעולה. תוך זמן קצר פתחו הסורים בירי מקלעים

פעולת חילוץ ספינת המשמר, אוגוסט 1966. התמונה מאוסף המוזיאון.

החבריה בספינה מעלים זיכרונות. הנה כאן נתקלו בסורים שגנבו רשתות דיג, כאן נפתחה אש ושם עלו כמעט על שרטון. רב פקד יוסקה [אלדר], מפקד הכוח הימי המשטירתי [יחידה 788], משתדל להיות עצור עד כמה שאפשר - אך נראה שבקושי עוצר הוא את התרגשותו. הכנרת חופשית ומשחררת ואיתה כל הרכסים האימתניים שהטילו מוראם במשך 19 שנה.

מרחוק מודלקים לפתע כל האורות של טבריה, גינוסר, הדגניות. הכנרת עטורת האורות חוגגת את שחרורה.

(“מערכות ים”, חוברת מס’ 85-86, יולי 1967, עמ’ 52)

כתבה: טל גרינברג גוזלן

לאחר אותה תקרית גברה המתחחות בין ישראל לסוריה. ספינות המשמר המשיכו בפעולות הבטחת הריבונות וחופש הדיג ועד לפרוץ מלחמת ששת הימים התחוללו במקום רק תקריות בודדות. עם פרוץ המלחמה וכיבוש בקעת הבטיחה והמוצבים הסוריים מעין גב עד שפך הירדן על ידי כוחות הצנחנים, ליוו ספינות המשמר את הכוחות שהתקדמו ביבשה והיו בכוננות לסיוע באש. בגיליון “מערכות ים” שהתפרסם לאחר סיום המלחמה נכתבו הדברים הבאים:

“סירת המשמר שהייתה תקועה בתקרית ה-15 באוגוסט... וחולצה אז בקשיים מרובים לאחר התקפת מטוסים סוריים, עמדה בקרב באותה נקודה, כשהיא מחפה על הכוחות היבשתיים שיצאו מעין גב, עברו את נוקיב וכורסי בכיוון למוצבי השפך...”

אנשי הסירה, נרגשים וקרובים לדמעות, הפליגו במקביל לכוחות היבשה שנכנסו בתחילה לנוקיב הדרומית, ולאחר מכן לנוקיב הצפונית. כאן היו מוצבות 17 עמדות של נשק אוטומטי, מקלעים כבדים ובינוניים ועמדות תול”רים. מתקדמים לעבר כורסי. לאור הדמדומים בולטים שלושת בתי המפקד, הסירות - מוצב הטנק הדרומי ועמדת התותחים. עתה עזוב המקום והמוצבים מפוחמים ושרופים...”

נחתת מכוניות שהוסבה לסיפנית משמר שטה בכנרת על רקע הרי הגולן. התמונה מאוסף המוזיאון.

מוזיאון בית הגדודים

מפגשים בסיום מלחמה

"עם התקרב כניעת הגרמנים החלו בבריגדה הכנות לקראת חיפוש והצלת שארית הפלטה. ואמנם עם הכניעה יצאו עשרות חיילים לתור אחר ניצולים יהודים. אנו חנו חנינו בצפון איטליה בעיר גבול טרוויזה (כך במקור), הקרובה לגבולות אוסטריה ויוגוסלביה. בקרבת העיר מצאנו מקום ובו מספר בניינים גדולים. הכרזנו על המקום כבית עולים.

למקום הזה הביאו חיילינו - מדי לילה בלילה - יהודים פליטים. תחילה הגיעו יהודים שהצליחו להסתתר או שהיו בפלוגות פרטיזנים. בהמשך הזמן הגיעו יהודים ניצולי מחנות המוות. הפגישה עם הניצולים היתה מזעזעת, לא רק בגלל סיפוריהם מסמרי השיער על כל הזוועות שעברו עליהם, אלא מזעזע היה לראות אנשים שבורים ורצוצים עד היסוד. למרות שכמיהתם לעלייה ארצה הייתה קרובה להתגשמות, בכל זאת הפחד ואי-האמון כמעט וגבר על המציאות שבה היו נתונים."

ואכן הבריגדה הקימה בטררוויזו מחנה שריכז פליטים שהגיעו לאזור. החיילים סייעו להם בכל הנדרש מבחינת מזון ולבוש ואף הסיעו אותם במשאיות צבאיות לנמלי ההפלגה או לחוות ההכשרה ובסיסי ההעפלה באיטליה, שבהם חיכו לתורם לעלות על אונייה שתפליג לארץ ישראל.

במהלך המלחמה חיפש אברהם את משפחתו. אחיו הלל, שנותר יחיד מבני המשפחה, שלח מכתב ביידיש לארץ ישראל כדי למצוא את אברהם:

"בלתי מוכרים חשובים! כותב אליכם אחד מהיהודים המעטים אשר ניצלו מהתליינים האכזריים של היטלר. אני פונה אליכם, בלתי מוכרים חשובים, בבקשה גדולה, לעזור לי למצוא את אחי היחידי אשר נשאר לי נצר יחידי מכל המשפחה. אני כותב דווקא אליכם, היות ולפי כתובת זו כתבתי תמיד. אך לצער, אינני יודע כעת לאן לכתוב. אם כן, בקשתי אליכם להשתדל למצוא את אחי ולמסור לו כתובתי. שם אחי אברהם בראודה, נולד בשנת 1911 בגרודנא..."

ב-5 בינואר 1945 קיבל אברהם את המכתב מהלל שממנו למד כי כל משפחתו נספתה בשואה, וכי רק אחיו נותר. בחודשים הבאים חיפש את אחיו בכל מקום שאליו הגיע.

ב-10 ביולי 1945, כתב אברהם לרחל וסיפר לה על פגישתו עם הלל: "...אחי בא. נדהמת, ברגע ראשון היה לי קשה להאמין, אבל תיכף התאוששתי ורצתי לאוטו שחיכה לי (במחנה הפליטים כשנודע שאחי שם שלחו תיכף אוטו להביא אותי). בדרך היו לי חששות שמא טעות בדבר... נכנסתי לחדר, אבל את הלל לא יכולתי כבר לראות. העיניים מלאו דמעות ולא ראיתי דבר. הלל לא היה גיבור יותר ממני, ולמרות כל מה שעבר עליו גם הוא פרץ בבכי..."

מכתב המתאר את הפגישה עם הלל, מאוסף המוזיאון.

במהלך מלחמת העולם השנייה התנדבו לצבא הבריטי יותר מ-30,000 איש ואישה בני היישוב היהודי בארץ ישראל. הסיבות העיקריות לגיוס היו הרצון להילחם בגרמנים, לרכוש ניסיון צבאי ולסייע ליהודים. בין המתנדבים היו שהתגייסו כדי לחפש את בני משפחתם באירופה.

לקראת סוף המלחמה ביקשו חלק מהחיילים חופשה במטרה לחפש ניצולים מבני משפחתם ובעקבות זאת אף ארגנו משלחות לחיפוש קרובים. לבד מהחיפוש, סייעו אנשי המשלחות לניצולי שואה במקומות שאליהם הגיעו. עבור ניצולי השואה היו מפגשים אלה מקור להרגשת חופש אמיתית שגלומה בה תקווה ראשונית לאפשרויות בעתיד. הם התרגשו לגלות שיש חיילים יהודים הנלחמים בגרמנים, וכי הם מגיעים מארץ ישראל. מנקודת מבטם של החיילים היו המפגשים עדות חיה לשמועות שהגיעו אליהם במהלך המלחמה. את הרגשות שחשו החיילים הם תיעדו ביומנים ובמכתבים.

באוסף מוזיאון בית הגדודים יש תיעוד למפגשים אלה, הן לפגישות הכלליות עם הניצולים והן לפגישות האישיות של החיילים שזכו למצוא מישהו מבני משפחתם שנותר בחיים.

אברהם ברוידא. התמונה מאוסף המוזיאון, באדיבות המשפחה.

אחד המפגשים הראשונים התרחס סמוך לסיום המלחמה. בחודשים האחרונים של המלחמה באירופה לחמו חיילי הבריגדה היהודית בחזית צפון איטליה. עם סיומה הם נשלחו לעיר טרוויזו, שם עסקו במשימות שמירה. טרוויזו נמצאת במשולש הגבולות איטליה, יוגוסלביה ואוסטריה, וניצולים רבים הגיעו אליה בדרכם מערבה.

בין החיילים שפגשו את הניצולים בטררוויזו היה אברהם ברוידא. ברוידא הגיע לארץ ישראל להשתתף במכביה ובהמשך היה בין מקימי קיבוץ כפר מנחם. בשנת 1942 נערכה בקיבוץ הגרלה שבה נקבע מי מחברי הקיבוץ יתנדב לצבא הבריטי. ברוידא לא עלה בהגרלה, אך החליט להתנדב במקום אחד החברים האחרים. בבית בכפר מנחם נשאר אשתו רחל ושני ילדיהם, נירה בת השמונה ואהרון בן השנתיים. במהלך שנות המלחמה שלחו בני המשפחה מכתבים זה לזה, כאשר המכתבים מהבית מתארים את החיים בקיבוץ ובארץ ישראל, ואת חיי היום יום של המשפחה. מכתביו של אברהם, המכונה אברהם, מתארים את שעבר עליו במלחמה. ילדיהם של אברהם ורחל, נירה שויאר, אהרון ברוידא ושלמה ברוידא מסרו את חליפת המכתבים ביניהם למוזיאון.

וכך מתאר אברהם את הפגישה שלו עם ניצולי מחנות המוות:

לאחר אותה פגישה פעלו אברהמל ורחלה כדי להעלות את הלל ומשפחתו לארץ ישראל, ניסיונות אלה נמשכו כשנה, עד שהלל זכה להגיע לארץ.

במהלך השנה שלאחר המלחמה ארגן "ועד הבריגדה" משלחות מיוחדות של חיילים שיצאו לחפש את קרוביהם. חיפוש זה הוביל להתארגנות רחבת היקף. החיילים השתדלו ליצור קשר עם הקהילות היהודיות המקומיות, ללמוד את בעיותיהן מקרוב ולפעול למען חידוש הפעילות הציונית שם. משלחות אורגנו גם לפולין, שם נותרו רק כ-55,000 יהודים, רובם ללא מסגרת חיים נאותה וללא מקורות פרנסה. המשלחות פעלו להידוק הקשר עם יהודי פולין, למתן עזרה כלכלית ורפואית ולהרחבת דרכי היציאה מפולין.

בראש אחת מהמשלחות האלה עמד פנחס לובלינג. הוא עלה לארץ ישראל מפולין, למד באוניברסיטה העברית ובמהלך המלחמה התגייס ושירת כקצין בבריגדה. לובלינג חיפש אחר משפחתו, הוריו, אחיו ואחותו. המשלחת יצאה לקטוביץ ולעיירות הסמוכות אליה ואת קורותיה תיעד לובלינג ביומן שמסרה בתו למוזיאון.

ביומן יש תיאור של פעולות המשלחת מדי יום. המשלחת ניהלה רישום של שמות היהודים שפגשה בערים השונות והיומן מפרט את מספרי היהודים בכל מקום ואת מצבם.

וכך כתב לובלינג ב-24 בנובמבר 1945:

"פגישה ראשונה עם שרידי יהודים מערים שונות וממשפחות מפוזרות שנודדים ממקום למקום. רבים מהם כבר עמדו בתור לתאי הגזים, יחד עם משפחותיהם, ועתה נותרו רק יחידים, גלמודים, בודדים ועזובים. קווה קיוו אחר הניצלים מציפורני השמד להתקבל בזרועות פתוחות והנה הרעב, הסבל והקור לא סר מהם אף לרגע קט. הסתכלו בנו כאילו מעולם אחר הגענו. לחשו אחר לרעה: 'הנה אנשים מאושרים' ואלינו פנו בשאלה כה פשוטה, כה ישרה וכה כואבת: מתי ייגמר הסבל הזה? מתי תבוא הישועה לשארית הזאת?" הרשימות שערכה המשלחת הועברו למרכז הצלב האדום שם הבטיחו כי ייצרו קשר עם חיילי הבריגדה אם יימצא ניצול שהחילים מחפשים. לובלינג לא מצא את בני משפחתו שנספו, לבד מאחיו, שניצל מאושוויץ, ושאותו פגש אחר כך בארץ ישראל.

תיאור של המפגש מן הצד של הניצולים, נותן השופט משה בייסקי, שעבר את השואה בכמה מחנות ושוחרר במאי 1945 בחבל הסודטים. בעדותו בכנס "המפגש" מתאר בייסקי כי עם שחרור המחנה שבו שהה ניגש אליו קצין רוסי ואמר: "נו, אתם אנשים חופשיים ורשאים ללכת לאן שאתם רוצים." כשהתברר בהמשך שהקצין הוא יהודי דובר יידיש שאלו אותו האם ראה יהודים בערים השונות שבהן עבר, והוא ענה שאין יהודים בשום מקום. לקראת צאת הקצין מהמחנה שאל אותו אחד הניצולים: "ובכל זאת, תאמר לנו, לאן הולכים?" ותשובתו הייתה: "אל תלכו למזרח, ואל תלכו למערב, באף מקום לא אוהבים אותנו." וכך נותרו בייסקי וחבריו במחנה מבלי לדעת לאן לפנות הלאה. הם נשארו במחנה כמה

רבים מהם צערו. כבר בעלו זמא-הקליק, יומן זמ מלחמה ארוך (לגיון יוק יחידים, גלמודים, בודדים ונודדים). קור קור אחרי הנצח
לילכת-השארית זכרונות זכרונות רחוקים ובעת הרצף, הסבל והקור
לא סר מהם אף לרגע קט.
הסבלנו בל כאילו: גלמודים אחר האנשים. לחשו אחר לרעה: "הנה אנשים
מאושרים" ואזנו פנו בשאלה כה פשוטה, כה ישרה וכה כואבת: "מתי
ייגמר הסבל הזה? מתי תבוא הישועה לשארית הזאת?"

מתוך יומן המשלחת, מאוסף המוזיאון.

ימים ואז החליטו ללכת מערבה, אף שלא ידעו בדיוק לאן. לאחר הליכה של כחודש ימים הגיעו לגבול איטליה למחנה פליטים גדול.

וכך מתאר בייסקי את התרגשותם בעת המפגש שהתרחש בזמן ששהו במחנה הזה: "פתאום נשמעת דפיקה בדלת, ונכנס חייל אנגלי, שלתדהמת כולנו התברר שעל שרולו תלוי סמל מגן דוד, והוא אומר לנו בעברית 'שלום'. מה שקרה עימנו באותו רגע קשה ובלתי אפשרי לתאר במילים. ידענו שיש יהודים בצבא האמריקני, הרוסי, ובצבאות האחרים, אבל אף פעם לא פגשנו ולא חלמנו על חייל יהודי עם סמל מגן דוד... ופתאום הוא מגלה לנו שמעבר לגבול חונה בריגדה שלמה של חיילים יהודים מארץ ישראל, ושהוא ייקח אותנו לשם, אליהם. אי אפשר לתאר ולהעריך מה שקרה איתנו באותם רגעים... פתאום התברר שיש לאן ללכת, הנה יש לך מטרה. יש לך כיוון. אתה יודע לאן אתה צריך ללכת ומה יעריך."

באותו יום חזר חייל הבריגדה למחנה הפליטים עם משאית שלקחה את בייסקי וחבריו למחנה בטררוויזיו.

מקורות:

מתוך אוסף מוזיאון בית הגדודים
המפגש - פרוטוקול כנס, הארכיון לתולדות ה"הגנה", 1993

כתבה: ברכת עובדיה

מוזיאון בית הפלמ"ח

חירותו של ג'וני

מכתב נוסף מהכלא מיטיב לתאר את חשיבתו וחירותו הרוחנית של ג'וני:

"שלום, חבריה!"

זה שעה ארוכה שהתכנסתי לפינתי כדי לכתוב לכם כמה שורות ועדיין לא העליתי אפילו שורה אחת. ישבנו כולנו מי בפינתי, מי ליד השולחן ומי ליד החלון המסורג, והקשבנו לתוכנית המיוחדת שהושמעה ברדיו למלאת 3 שנים למרד גטו ורשה. הפעמון כבר צלצל, את הרדיו כבר כיבו, השוטר עובר מחדר לחדר ומכבה את החשמל. רק בחדרנו נשאר האור למרות שהתוכנית כבר נגמרה - עדיין יושב כל אחד במקומו כששיר הפרטיזנים שהושמע לפני דקות מספר עדיין מהדהד חזק בלבו.

יש ערבים בסוהר עת כל אחד מתכנס בפינתי ומתייחד עם עצמו, עם זיכרונותיו וכיסופיו, ויש ערבים, ואלה הם הרבים, עת יושבים כולם יחד ליד כוס קפה, ישירו וישחקו יחדיו. הערב הוא ערב מאותם המעטים שכל אחד מתכנס בפינתי לבדו, חולם והוגה בימים עברו, נזכר בזיכרונות העבר השמחים והעצובים, ועורג לעתיד המיוחל.

ודאי יענין אתכם איך אנחנו חוגגים פה את חגיגות החגים מתחלקים פה לחגים "רשמיים" ו"בלתי רשמיים". כל החגים הכלולים בתנ"ך הנם רשמיים ואלה שנספחו אחרי חתימת התנ"ך הם בלתי רשמיים ולכן גם אסורים הם... אבל יש חגים ומועדים שנקבעו אחרי חתימת התנ"ך ואחד מהם הוא "האחד במאי", ולכן אוסרת הרשות לחוג אותו. אך אנחנו לא הודינו ולא הסכמנו לחלוקה הזאת.

אנו מודים אמנם שנשללה מאיתנו החרות הפיזית, אבל לא נודה ולא נסכים, שגם את חרותנו הרוחנית יקצצו. הודענו להנהלת בית הסוהר שאת חגיגות ומועדינו נקבע אנחנו ולא הם, ונחוג אותם בדיוק כמו שחוגגים אותם כיום בחוץ. וכך קרה גם באחד במאי זה. הודענו למפרע להנהלת בית הסוהר שלא נרד לעבודה. תשובה על הודעתנו זו לא קיבלנו, רק בבוקר... התפרץ לפתע המנהל לחדרנו בצעקות: "לרדת לעבודה". הוא פקד ואנחנו סירבנו. הוא התרתח וצווח שאם לא נרד לעבודה הוא יאסוף את כל שוטרי הסוהר ויורידו בכוח ואם הם לא יספיקו לזה - הוא יביא צבא מהחוץ. הודענו לו תשובה שאינה משתמעת לשתי פנים - שלעבודה לא נרד ויהי מה. הוא חשב רגע ולבסוף התחרט. לא הביא שוטרים וגם לא צבא. רק פקד להעביר אותנו לצינוק על שהפרנו את תקנון הסוהר. וכך פרח חשש כבד מלבנו.

חששות כבדים אפפונו השנה, שייתכן שנצא פתאום לחופש ולא נדע טעם צינוק מהו. והנה חלפה הסכנה הזאת. טעמנו גם את טעמו, אמנם זמן קצר אבל בכל זאת טעמנו. התראינו עם חיותיו השונות והמשונות, עם פשפשי הרבים, שחלק גדול מהם ודאי ותיק יותר מכל אסיר בסוהר... לרוב מלווה העונש בצינוק גם בקיצוץ מנת המזון ואתה מקבל רק לחם ומים, וכך הוענשנו אנו.

גדעון (ג'וני) פלאי. באדיבות אתר הפלמ"ח

גדעון פלאי, שחבריו כינוהו "ג'וני", נולד בירושלים בשנת 1923. כאשר היה בן ארבעה חודשים עברו הוריו לקבוצת קריית ענבים. ג'וני התחנך שם והמשיך את לימודיו בבית הספר החקלאי "כדורי" בכפר תבור. עם גמר לימודיו התגייס לפלמ"ח ולפני צאתו לשירות התקבל כחבר בקבוצה.

בפברואר 1944 נאסר עם קבוצת חבריו מהפלמ"ח בעת שהתאמנו ליד קיבוץ בית הערבה ובית-דין צבאי בריטי דן אותו ל-7 שנות מאסר. לאחר מכן הומתק גזר דינו והועמד על חמש שנים וחצי. גדעון ישב בבית הכלא בירושלים ואחר כך בכלא עכו עד שקיבל חנינה ושוחרר. בכלא היה פעיל כמקשר בין אסירי ה"הגנה" וה"פורשים" (ארגוני האצ"ל ולח"י) והיה ממארגני מאבק האסירים על זכויותיהם.

בעת שהותו בכלא כתב מכתבים רבים להוריו ולחבריו וממכתבים אלו ניתן ללמוד על שאר הרוח והמחשבה החופשית שבה היה שרוי גם מאחורי סורג וברית. ממכתביו אנו למדים על עמידתו האיתנה אל מול כללי הכלא הנוקשים עד שבירתם, ועל כמיהתו לחופש ולדרור:

"שלום רב, חבריה!"

אני בא להחזיר לכם חוב ישן. נדמה לי שקצת חטאתי בשתיקתי הארוכה, אבל אני מתנחם שהחטא משותף לי ולרובכם.

מובן שאינני מתכוון לשתיקה המאונסת שבזמן האחרון, אלא לזמן שאפשר היה לכתוב ולא כתבתי, וכשכתבתי לכם לבסוף הלך המכתב בדרך לא דרך ונפל ב"שבי".

אתם יודעים בוודאי שדרכי הדואר שלנו עם העולם החופשי קצת משובשות. לא מספיק בול ואפילו בול באחריות, כדי שהמכתב יגיע לתעודתו, כי ביתנו סגור ומסוגר. כתיבת מכתב נחשבת לאחד הפשעים החמורים בממלכתנו, מכאן גם נובע הקושי הרב בכתיבה פן יפול ויתגלגל ל... זה אחד מהדברים הרבים האסורים. פה מרובה האסור על המותר, אך על דבר זה, על החזקת הקשר עם העולם החופשי, הם מקפידים מאוד. אך כל תחבולותיהם עולות בתוהו והקשר קיים על אף הכל, גם אם נפסק לפרקים. יש לי הרבה מה לכתוב לכם, פשוט אינני יודע ממה להתחיל, אבל דווקא על מה שרציתי מאד לכתוב לכם אוותר הפעם, עד שיתברר אם דרך הדואר החדשה סלולה ובטוחה...

כולם כבר שוככים במיטות כשפניהם למעלה לחלון המסורג הקבוע בתקרה, דרכו עוברת ובוקעת קרן אור הירח הפוקדת גם אותנו לפרקים.

ומקשיבים, מקשיבים ברטט לשירת הנעורים האדירה הפורצת ועולה, פורצת וחודרת עמוק עמוק ללב ולנשמה. ברגעים אלה, **בערבים אלה, מתעוררים געגועים עזים לחופש ודרור**, געגועים המתרחקים מהמציאות הופכים לחלום, חלום הפג, כשעיניך נתקלות שוב בחומות הגבוהות והדלתות המסורגות.

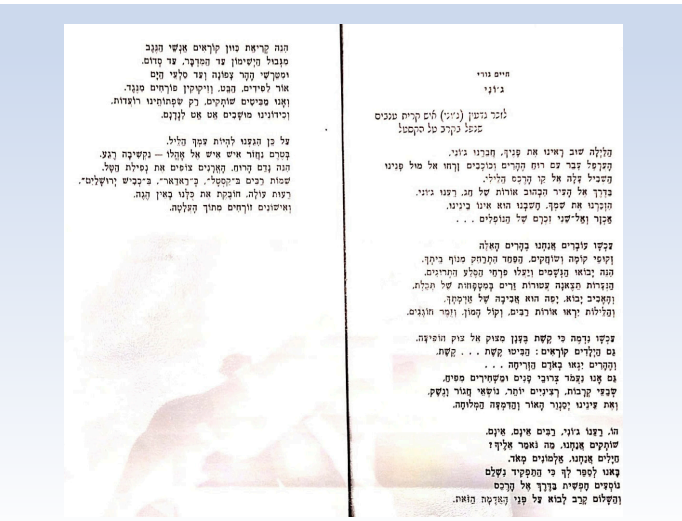
שלכם, גדעון"

לאחר שהיה כלאו 28 חודשים חזר ג'וני לביתו, עבד כמה חודשים במשק בהכשרת קרקע לנטיעות ובפרוץ המאורעות נקרא למערכה. גדעון יצא לקורס מפקדי מחלקות ועם גמר הקורס חזר לקריית ענבים ושימש מדריך לטירונים שבהם השקיע רבות. הוא נודע בעיקר בשל אישיותו, מנהיגותו ומסירותו לפקודיו שהפכו אותו לנערץ הן בקרב חברי קיבוצו - קריית ענבים הן בקרב חבריו לנשק, שיחד איתם השתתף בקרבות בדרך לירושלים.

גדעון פלאי נפל בקרב על הקסטל ביום 1 באדר ב' תש"ח (17 במרס 1948). קברו נכרה ליד קבר אחיו הצעיר אבנר שנפטר בגיל צעיר. הקיבוץ, שרק כשנה קודם כן חגג בשמחה את שחרורו של ג'וני מהכלא, איבד בן אשר לפי כל הסימנים עתיד היה להיות אחד ממנהיגי המדינה.

אחד ממכריו של ג'וני היה חיים גורי, ושנה לאחר נפילתו חיבר המשורר הנודע שיר לזכרו. השיר שנקרא בפשטות "ג'וני", הוקרא על קברו ביום השנה הראשון לנפילתו. לצד תחושת ההקלה של סוף המלחמה, הוא מביע גם את חדות הניצחון המהולה בכאב.

בדברי ההספד לזכרו כתב אחד החברים: "גדעון, שתמיד היה ער וחי, הראשון להסתערות, מלהיב ומתלהב - חדל לחיות. יודע אני רק שהרבה זמן אחרי הילקחו מאיתנו לא השלמתי עם מותו. הרבה זמן אחרי מותו הייתי מזכיר לעיתים קרובות את שמו, כדי להתייעץ איתו או לשמוע מפיו על הנעשה".

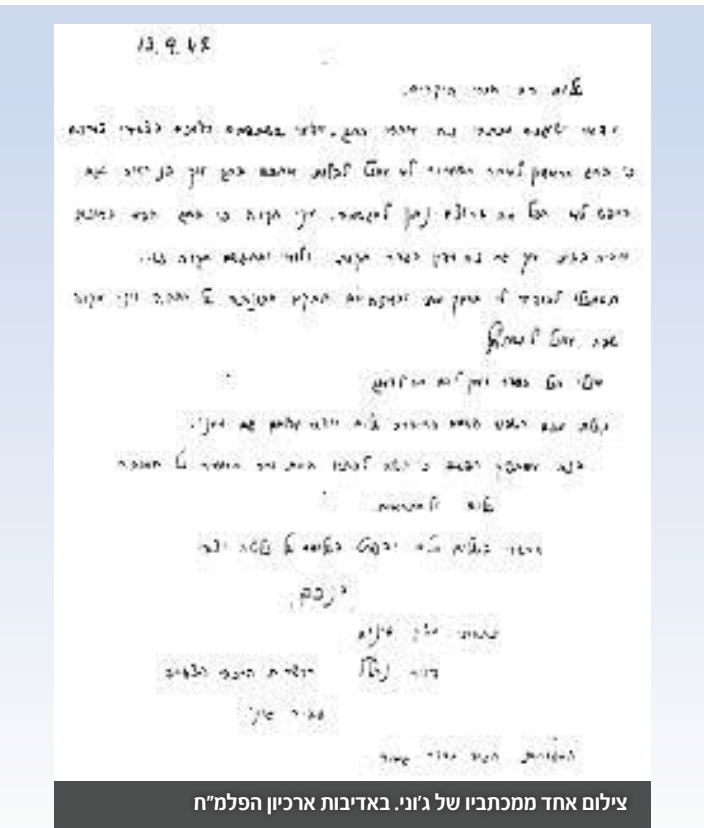

מילות השיר "ג'וני" שכתב חיים גורי. שיר שלא פורסם באף קובץ משיריו. באדיבות המשפחה וארכיון הפלמ"ח.

כתבה: יפעת פריד

אתם ודאי יודעים שאנחנו לא קורצנו מעור אחד ולא כולם "סוציאליסטים", בינינו יש גם "קפיטליסטים", אך סולידריות נהוגה אצלנו וכיוון שידענו ששביתה באחד במאי תלווה גם בעונש, לכן הצטרפו כולם... אני מוכרח לסיים כי השעה כבר מאוחרת, אבל נדמה לי שאם אסיים כך, תקבלו תמונה לא ברורה ולא נכונה על הסוהר. ידמה לכם ודאי שכל חיינו כאן הם צינוק, צעקות ודברים דומים לאלה, אבל זה רחוק מאוד מהאמת ומהמציאות, וגם כשקורים מקרים כאלה הם רק גורמים להרמת מצב הרוח שבלאו הכי מרומם, לחישול הרצון ולתקיפות ההחלטה, כי גם כשנמצאים בין החומות נמשיך באשר החילוננו...

שלכם גדעון"

צילום אחד ממכתביו של ג'וני. באדיבות ארכיון הפלמ"ח

מוזיאון ה"הגנה"

ע"ש אליהו גולומב

אניית המעפילים "ארבע חירויות"

מאבק ממושך שבו היו בפעם הראשונה עד כמה שאני זוכר, קורבנות לחיילים הבריטים, שניים שנהרגו, ראינו שזה הסוף. האנשים הגיעו לאפיסת כוחות. היו גם פצועים מהגדים ומהמכות, לא הייתה ברירה ולפי ההוראות שקיבלנו הודענו להם שאנחנו מוכנים שיובילו אותנו לחיפה. בחיפה הורידו אותנו לאוניות הגירוש, והגענו לקפריסין. (עדות אלי זוהר, 10/06/1965, הארכיון לתולדות ה"הגנה")

ביום המוחרת, כשהם מוקפים בכוח צבאי בריטי ובנוכחות עיתונאים רבים, הועברו מעפילי "ארבע חירויות" לאוניית הגירוש "אמפייר הייוד", אשר הביאה אותם למחנות המעצר בקפריסין.

מאבקם העיקש של מעפילי "ארבע חירויות", כמו גם שם אונייתם, ממחישים היטב את שאיפתם העזה לעלות ארצה ולהשיב את חירותם. במו ידיהם, כשהם נכונים לסכן לשם כך את בריאותם ואף את חייהם.

מקורות:

חורב, שי - "ספינות בטרם שחר", עמ' 146

נאור, מרדכי (עורך ראשי) - לכסיקון כוח המגן ה"הגנה", עמ' 45

אהרוני, ראובן - "מטות תרן", עמ' 33-34

כתב: אלכס בוקסר

האונייה "ארבע חירויות" עוגנת בנמל חיפה לצד המשחתת "Empire Heywood". התמונה באדיבות הספרייה הלאומית

בנאומו ביום ה-6 בינואר 1941 ציין נשיא ארצות הברית, פרנקלין דלאנו רוזוולט, את ארבע "חירויות היסוד" של העולם החופשי: חירות הדיבור, חירות האמונה הדתית, חירות ממחסור וחירות מפחד.

למעלה מחמש שנים לאחר מכן הפך הנושא של נאום זה לשמה של אחת מאוניות המעפילים שעשו את דרכן לארץ ישראל. האונייה "פדה", אשר הפליגה ב-8 במאי 1946 תחת השם "דב הוז" לצד האונייה "אליהו גולומב" והורידה את מעפיליה בנמל חיפה באופן חוקי, קיבלה במסעה השני כאוניית מעפילים את השם "ארבע חירויות". בין שני המסעות המשיכה "פדה" לפעול בשירות המוסד לעלייה ב' בהפלגות מסחריות מזדמנות אשר נועדו בעיקר להסוות את ייעודה האמיתי. ב-28 במאי 1946 הפליגה "דב הוז" בחזרה לפורטו ונרה שליד לה-ספיצה שבאיטליה.

כשלושה חודשים לאחר מכן, ב-23 באוגוסט 1946, הפליגה האונייה תחת שמה החדש מנמל בוקה די מאגרה שבאיטליה תחת פיקודו של איש הפלי"ם פבי גבר, כשעל סיפונה 1,024 מעפילים אשר הגיעו מפולין, הונגריה, יוון, רומניה, אוסטריה וגרמניה. באותה תקופה הפעילו הבריטים רשת מודיעין שעקבה אחר תנועת אוניות המעפילים, ומאחר שעלה חשש שהבריטים יזהו את האונייה, היא נאלצה לחמוק מן הנמל בטרם הושלמו ההכנות לקליטת נוסעיה, והם הגיעו אליה באמצעות סירות.

"ארבע חירויות" תוכננה להגיע לחוף שפיים. שם, בעזרת אנשי ארגון ה"הגנה" שעל החוף, הייתה אמורה להוריד את המעפילים. אך הפעם לא שיחק לאונייה מזל, וב-2 בספטמבר 1946, לאחר תריסר ימי הפלגה קשים בים הפתוח, היא התגלתה על ידי מטוס סיוור בריטי. עד מהרה הקיפו את האונייה שלוש משחתות שנגחו את דפנותיה, וחיילים בריטים ניסו לעלות אל סיפונה בסיוע זרנוקי מים.

המעפילים של "ארבע חירויות" התנגדו פיזית להשתלטות חיילי משטלת הוד מלכותו על אונייתם, והמאבק שהתרחש אל מול חופה של תל אביב ארך כשלוש שעות. היה ברור לכול כי מדובר במאבק אבוד מראש. חלק מן המעפילים אף קפצו אל המים ושחו לעבר החוף. רובם נאספו בידי הבריטים. עם ערב נגררה האונייה הפגועה לנמל חיפה ועליה מעפיליה העייפים והפצועים מן המאבק.

מספר אלי זוהר, איש הקשר ("גדעוני") של האונייה :

"גילו אותנו רחוק מאד מחופי הארץ והמשחתות הבריטיות והאווירונים ליוו אותנו משך יום ולילה. קיבלנו הוראות לנסות להתקרב ולהתפרץ לתוך נמל תל-אביב, ראינו על החוף... המון אנשים שמחכים לנו. כך שברגע האחרון, למרות שנסענו במהירות מקסימלית של 7-8 קשר, המשחתות דאגו לשנות את הכיוון שלנו. פשוט מאד דפקו אותנו דפיקה חזקה כדי להוציא אותנו מן הכיוון... ברגע שראינו שהם מתכוונים, ע"י יחידת הקומנדו שלהם, לכבוש את האונייה, לפי הוראות שקיבלנו מראש, היה עלינו לזרוק את המכשירים [מכשירי הקשר] לים, כי לא היה סליק מספיק טוב באונייה, ולהשמיד את כל הציוד האחר שהיה שייך לקשר. מאותו רגע האונייה הייתה ללא קשר, ואחרי

"חרות" - העיתון המחתרתי של האצ"ל

לפני 79 שנים, ב-10 במרס 1942, יצא לאור הגיליון הראשון של "חרות", או בשמו המלא "חרות - עיתון חופשי". הוא היה לעיתון המחתרתי המרכזי של האצ"ל ושימש לא רק כבמה להצגת תכנים ותעמולה, אלא גם ככלי להעברת מסרים סודיים. העיתון היה תחת מעקב של שלטונות המנדט הבריטיים ועותקים מתורגמים נשלחו למשרד החוץ בבריטניה. העיתון, שכלל ארבעה עמודים, הופץ למספר מצומצם של אנשים ומוסדות. הקהל הרחב נחשף לעיתון כאשר אלפי עותקים שלו הודבקו על קירות ברחובות הערים והמושבות בארץ, בידי נערי "חיל תעמולה" (חת"ם) של האצ"ל.

ב-10 ביוני 1948, כארבעה שבועות לאחר קום המדינה עם פירוק האצ"ל, נראה היה כי העיתון הגיע לסוף דרכו, אך למעשה הוא המשיך לפעול בירושלים חודשיים נוספים תחת השם "חרות - עיתון ירושלים הלוחמת". הוצאת העיתון העצמאי הייתה פועל יוצא מהמזור על ירושלים ואי קיומה של עתידה המדיני והמוניציפלי של העיר, מה שהותיר את קיומו העצמאי של האצ"ל בעיני.

אולם דווקא קיומו של העיתון מרגיש כי האצ"ל קיבל את מורתה של המדינה. טרם פרסום העיתון פנה העורך מיוזממו לצנזורה הצבאית, שאך קמה, וביקש הנחיות. הוא נענה ב-10 באוגוסט 1948, במכתב סודי שנשלח מהצנזורה הצבאית והיו בו הנחיות לגבי מה אסור לפרסום. בין השאר נאסר לדווח על תנועת כוחות צבא, על מיוניים בצבא ועל תנועת כוחות האויב. במכתב לא נאמר כי העיתון צריך לעבור בדיקת צנזורה טרם פרסומו, ולכן הופתע עורך העיתון שכקיבל ב-18 באוגוסט מכתב נזיפה מאת המושל הצבאי של ירושלים בטענה שהעיתון לא נשלח לאישור הצנזורה. עוד באותו שבוע התקיים, לבקשת עורכי העיתון, דיון עם קציני הצנזורה ובו סוכם כי רק נושאים הקשורים לצבא, לתעשייה, לחשמל ולמים יעברו לצנזורה. נושאים פוליטיים לא יהיו חייבים בהעברה לבדיקה.

"חרות" המחתרתי היה למעשה המשך של עיתון "המצודה"

שיצא לאור בשנים 1932-1933. בין חברי המערכת של "המצודה", שגם כתבו את רוב המאמרים, היו דוד רזיאל ואברהם שטרן. העתקים נשלחו למפקדים במחוזות כדי שיוכלו לקרוא את העיתון באוזני אנשיהם. הכתבים חתמו בכינויים כדי שלא יזהו אותם, כמו: המתבודד - פרופ' יוסף קלוזנר, ש - אברהם שטרן ואינפנטריסט (שיל רגלי) - דוד רזיאל. כמה מהכותבים כמו דוד רזיאל, לא זוהו לעם ואחרים, לא זוהו עם עצם היום הזה. גיליון השני של "המצודה" הופיע השיר "ייליים אלמונים" שכתב שטרן. השיר היה להמנון האצ"ל ומאוחר יותר ידוד עם שטרן והיה להמנון לחי".

באדיבות ארכיון מכון דבוסניסקי

אחרי שחברי המערכת אישרו את תוכן הכתבות, נהג חיים שלום (ח"ש) הלוי, שהיה המזכיר הכללי של "קופת חולים עממית במושבות", להדפיס את העיתון בלילה, בחשאי, במשרדי הקופה ששכנו ברחוב הסולל בירושלים. מבלי להתכוון היה העיתון לחלוץ בתחום נוסף. רחוב הסולל נקרא כיום רחוב החבצלת על שם העיתון העברי הראשון שיצא לאור בארץ ישראל. ברחוב זה שכנו העיתון ובית הדפוס של "פלסטיין פוסט", כיום "גרזולם פוסט". גם הסיף של עיתון "הארץ" נמצא באותו רחוב.

העיתונות העברית גשגשה בתקופת המנדט הבריטי. בשנת 1919 נוסד עיתון "הארץ" שביטא קו ציוני כללי, ו"דואר היום" בעריכתו של איתמר בן אבי, שייצג את הימין הפוליטי. בשנת 1934 ראה אור עיתון הציונים הכלליים "הבוקר" ושלוש שנים מאוחר יותר החלה תנועת המזרחי להוציא את יומון "הצופה". העיתון הנפוץ ביישוב היה עיתון "דבר" שיצא לאור משנת 1925 בעריכתו של ברל כצנלסון, והיה עיתונה היומי של ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל.

עיתון "המצודה" וממשיכו "חרות", היו עיתונים מחתרתיים אבל הם לא היו היחידים. בשנת 1934 הוציא ארגון ה"הגנה" עיתון מחתרתי בשם "המחנה", שלימים יהיה לביטאון הרשמי של צה"ל בשם "במחנה". בשנת 1941 יצא לאור "אשנב" שביטא את הזרם האקטיביסטי של מפא"י. בשנת 1945 החלה ה"הגנה" להדביק על הקירות, בדומה לעיתון "חרות", עלון בשם "החומה". בשנים 1942 ועד 1945 הפיץ ארגון לח"י ביטאון תעמולתי בשם "החזית", שהוחלף בביטאון המחתרתי "המעט".

לאחר הקמת המדינה והקמת תנועת החרות נוסד העיתון "חרות", ויומן התנועה, שראה אור לראשונה ביום 3 באוקטובר 1948, כהמשך למסורת ראשיתה במחתרת.

כתב: שלמה דרור

באדיבות ארכיון מכון דבוסניסקי

העיתונות העברית גשגשה בתקופת המנדט הבריטי. בשנת 1919 נוסד עיתון "הארץ" שביטא קו ציוני כללי, ו"דואר היום" בעריכתו של איתמר בן אבי, שייצג את הימין הפוליטי. בשנת 1934 ראה אור עיתון הציונים הכלליים "הבוקר" ושלוש שנים מאוחר יותר החלה תנועת המזרחי להוציא את יומון "הצופה". העיתון הנפוץ ביישוב היה עיתון "דבר" שיצא לאור משנת 1925 בעריכתו של ברל כצנלסון, והיה עיתונה היומי של ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל.

עיתון "המצודה" וממשיכו "חרות", היו עיתונים מחתרתיים אבל הם לא היו היחידים. בשנת 1934 הוציא ארגון ה"הגנה" עיתון מחתרתי בשם "המחנה", שלימים יהיה לביטאון הרשמי של צה"ל בשם "במחנה". בשנת 1941 יצא לאור "אשנב" שביטא את הזרם האקטיביסטי של מפא"י. בשנת 1945 החלה ה"הגנה" להדביק על הקירות, בדומה לעיתון "חרות", עלון בשם "החומה". בשנים 1942 ועד 1945 הפיץ ארגון לח"י ביטאון תעמולתי בשם "החזית", שהוחלף בביטאון המחתרתי "המעט".

באדיבות ארכיון מכון דבוסניסקי

מוזיאון האצ"ל בתש"ח

ע"ש עמיחי פאגלין (ג'ידי')

השאיפה לחירות בגלות אפריקה

דוד דרוקמן בעת הכנת תעודות מזויפות.
באדיבות ארכיון מכון ז'בוטינסקי

גם מעבר לים, ממקום שביים ביבשת אפריקה, המשיכו חברי האצ"ל ולח" הגולים לעשות הכול כדי להגשים את שאיפתם לברוח, להילחם על חירות עמם ומולדתם ולחיות כבני חורין במדינתם העצמאית.

בתחילת שנת 1944 הכריז הארגון הצבאי הלאומי על מרד בשלטון הבריטי ותחילה תקף יעדים אזרחיים בלבד, כדי שלא לפגוע במאמץ המלחמתי המשותף כנגד האויב הגרמני. הבריטים הגיבו בגל מעצרים נרחב של אנשי המחתרת, שבעקבותיו התרבו ניסיונות הבריחה של אסירי המחחרות מבתי הכלא והמעצר ברחבי הארץ. הבריטים, שביקשו לשים קץ לבריחות, חשבו על שיטת ענישה אחרת שתיצור הרתעה רבה יותר בקרב אנשי המחתרת ותקשה ככל האפשר על ניסיונותיהם להימלט. ג'ון שאו, המזכיר הכללי של ממשלת המנדט, הגה את הרעיון של מבצע "כדור שלג" שנועד להרחיק את העצורים משורות האצ"ל ולח" למחנות מעצר באפריקה, קניה, סודן ואריתריאה וסבר כי משם לא תהיינה בריחות. בשעות הלילה של ה-19 באוקטובר 1944, וללא הודעה מראש, הועלו 251 עצורים, מרביתם ממחנה המעצר בלטרון, על שלושה-עשר מטוסי דקוטה שהמריאו ממנחת שדה התעופה וילהלמה, מבלי שידעו לאן מועדות פניהם ומבלי שניתנה להם האפשרות לקחת עמם הפצים אישיים נחוצים. בארבע שנות גלות שהו במחנות המעצר באפריקה 439 עצורים, אשר הועברו בין שלושה מחנות: "סמבל" באריתריאה, "קרתגו" בסודן ובשנתיים האחרונות "ג'לגיל" שבקניה. ההגליה הייתה פעולה קיצונית וחריגה במדיניות הבריטית שהונהגה במושבות ונועדה לעקור את העצירים ממקומם הטבעי ולהרחיקם ממשפחותיהם ומחבריהם לנשק, במטרה לשלול את תקוותם לחירות ובכך לשבור את כבודם העצמי ואת רוחם.

העצורים, מצידם, עשו את כל שביכולתם כדי שמצב זה לא יקרה וזאת באמצעות פיתוח חיי קהילה עצמאיים וארגון חיוני תרבותי תוסס. הם בנו מערך קורסים ללימוד עצמי במגוון נושאים על פי תחומי הידע האישי שלהם, הקימו חוג לתיאטרון, קבוצות במגוון ענפי ספורט, מקהלה, ספרייה, בית דפוס להדפסת ספרים וחבורות, הוציאו לאור עיתון יומי, ואף למדו לימודים אקדמיים מקצועיים בהתכתבות עם אוניברסיטאות בריטיות נחשבות. את זיכרונותיהם, מחשבותיהם וחוויותיהם מהמסע המפרך באפריקה, הם גוללו ב"ספר המעצר והגלות" שאותו הדפיסו ב-320 עותקים במכונת דפוס שבנו בכוחות עצמם במחנה "ג'לגיל".

בשלב מסוים פתחו המגורשים במאבק לשיפור תנאי מעצרם ולקבלת הכרה בצורכיהם הלאומיים והדתיים כדוגמת הקמת בית כנסת, קיום מנהגי ישראל וקבלת בשר כשר.

אך בראש מעייניהם עמדה תמיד החירות! ולכן עיסוקם המרכזי למן הגעתם למחנות היה תכנון קפדני והכנות ממושכות לתשע הבריחות משלושת מחנות המעצר באפריקה, שאותן הצליחו להוציא אל הפועל במהלך השנים. בתוך כך, כל מוסדות המחנה, בתי המלאכה, פעילויות הרוח הענפות ובעלי המקצוע מטעמם, שימשו כולם כהסוואה לניסיונות המילוט הרבים וגויסו לטובת העניין: מהנדסים שהיו מקרב הגולים תכננו מנהרות, תמיכות, פתחים ומעברים. נגרים שעבדו בנגריה בנו תמיכות למנהרות והמסגרים סיפקו את כלי העבודה הדרושים.

דוד דרוקמן, איש האצ"ל בעל חוש טכני יוצא דופן, שעבד בבית הדפוס ונחשב ל"זייפן הראשי" של המחנה, בנה מקדחה הידראולית מיוחדת שבעזרתה יצר חותמות משאריות לינוליאום והכין "דרכונים", מסמכים אישורי מעבר מזויפים. ה"דרכונים" שהיו פופולריים במיוחד בקרב הבורחים היו של הונדורס ובלז' (הונדורס הבריטית), שתי מדינות במרכז יבשת אמריקה, שהיו פחות מוכרות לשוטרים ולמאבטחים המקומיים, והם ככל הנראה לא ממש ידעו כיצד נראים האישורים והדרכונים של אותן מדינות קטנות. בנאים בנו צינורות אוויר מעיסת נייר ויצרו בובות גבס שיונחו במיטות במקום הבורחים בעת ספירות הבוקר. בין העצורים היו גם חשמלאים שידעו להסיט את חוטי החשמל ליצירת תאורה מתאימה.

הבריטים היו רגישים במיוחד לבעיות חופש הפולחן של העצורים, ולכן דאגו להביא שוחט מארץ ישראל ובקר שיועד לשחיטה. השוחט חיים כהנא, אשר הצטרף לגולים מרצונו, שימש כחוליה המקשרת בין המחנה לעולם החיצון, לשם קידומן של הבריחות. לעיתים, כשאחד השוורים היה בורח מהמחנה, הם ניצלו את הצורך ברדיפה אחריו ולכידתו כדי לצאת מהמחנה ולהכיר את האזור.

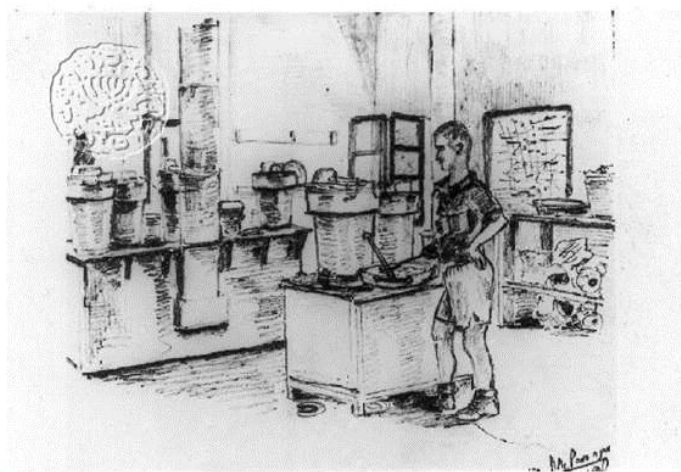
פעילות נוספת שזכתה באופן מפתיע לעידוד מצד הבריטים הייתה ספורט, וזאת אף שעל פניו עיסוק בספורט תורם לשמירה על הכשירות הגופנית הנחוצה לניסיונות בריחה מוצלחים. פעילות ספורטיבית זימנה לעצורים הזדמנויות בריחה נוספות, כיוון שעם רדת החשכה לא היו שומרים על מגדלי השמירה שהקיפו את מגרשי הספורט (שאותם הכשירו הגולים בעצמם).

מועד הבריחה נקבע למוצאי שבת ה-29 ביוני 1946. בסופו של דבר שתי הקבוצות נתפסו, אך הבריחה היוותה מכה קשה ליוקרת השלטון הבריטי. הבריטים התקשו לעלות על עקבות הבורחים בקבוצת ה"אזרחים" ואחרוני הבורחים נתפסו רק כשלושה חודשים לאחר הבריחה. בתקופת שהותם בגלות אפריקה הצליחו 81 עצורים לברוח מהמחנות, אך רק שבעה מתוכם מימשו את הבריחה עד סופה והצליחו לצאת מגבולות היבשת.

משמעות "מפעל" הבריחות הייתה רבה יותר מסך כל הצלחותיו, כיוון ששירת בנחישות וביצירתיות את המאבק הלאומי היהודי לחירות.

ב-12 ביולי 1948, כחודשיים לאחר הקמת מדינת ישראל ולאחר מסע ארוך ומייסר, הגיעו אחרוני הבנים הגולים למדינתם החופשית.

כתבה: יעל הלוי

המטבח במחנה "סמבל". איור: לאופולד פנחסוביץ'. באדיבות ארכיון מכון דבובינסקי

הבריחה השישית מאריתריאה, המכונה "הבריחה הגדולה", מדגימה את מאמצייהם של הגולים ואת כמיהתם לחירות; 54 אנשים השתתפו בניסיון זה, אולם כדי לבצע בריחה בסדר גודל כזה, היה צורך במאמץ משולב של כמאה איש לפחות. ההכנות נמשכו חמישה חודשים וכללו חפירה של שתי מנהרות, אחת ארוכה ושנייה קצרה יותר. החפירה התבצעה בשלוש משמרות, 24 שעות ביממה. המשתתפים חולקו לשלושה צוותי עבודה: כורים, מפזרי חול ושומרים. כמו כן היה צורך במודיעין מדויק ככל האפשר, לזייף תעודות ולהכין בגדים ומדים.

מטבח המחנה היווה את המוקד העיקרי שסביבו "התבשל" מרבית המהלכים הקשורים בבריחה: מועד הארוחות תואם עם האחראי על החפירה, משם הושגו כלי העבודה לחפירה ובתנאי הביטחון היו מקשים ומרכיבים מתכות.

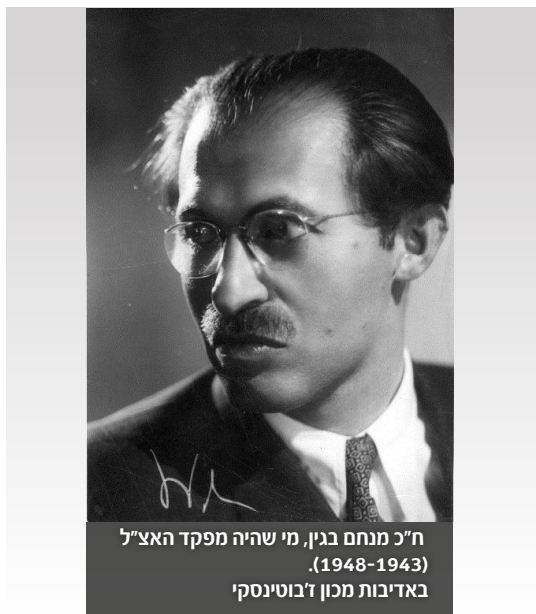

הנגריה במחנה "גילגיל". באדיבות ארכיון מכון דבובינסקי

בחוג התיאטרון "במתנו - במת גולי ציון" הכינו תלבושות להצגות, אשר שימשו למעשה את הבורחים. דוד זלצר, הממונה על תפירת התלבושות בחוג, הכין כ-30 תחפושות של חיילים בריטים אשר שימשו את הבורחים שתכננו להגיע לגבול אתיופיה בפיקודו של יעקב מרידור. זלצר תפר מדים, כומתות וסימני דרגה, יצר אקדחים מעץ והכין אבזמי נחושת במכונה ייעודית לכך. את סמלי הצבא הבריטי שעל כובעי החיילים יצקו בחום גבוה בתנור שבנה במיוחד. לקבוצת האזרחים בפיקודו של ישראל לוי, שעשתה את דרכה לאסמרה, נתפרו בגדים שיתאימו למקצועו של כל אחד ואחד מהם. את המצפנים עבור שתי הקבוצות בנו אוריאל חפץ ואשר ימיני, שהיה מהנדס חשמל.

למען החירות צריך להקריב גם את החיים

(מנחם בגין בהספד על וינסטון צ'רצ'יל)

ח"כ מנחם בגין, מי שהיה מפקד האצ"ל (1943-1948).
באדיבות מכון דבובינסקי

אבל, המשיך בגין, היה גם צ'רצ'יל אחר, כאשר עמד בראש האופוזיציה מטעם השמרנים (1945-1951) מול הממשלה בראשותם של מנהיגי הלייבור קלמנט אטלי וארנסט בוויין, שנאבקו בשאיפות הציוניות לאחר המלחמה והשוואה. אז נאבק צ'רצ'יל לצד הלוחמים העברים ואף התייצב לצד עולה הגרדום משורות האצ"ל דב גרונר. כמו כן העניק לאצ"ל סיוע חשוב כשהתערב למען ביטול "המצב הצבאי" שהטילו השלטונות הבריטיים ב-3 במארס 1947, יומיים לאחר מתקפת האצ"ל על מועדון הקצינים הבריטיים בתוך "אזור הביטחון" בירושלים והריסתו.

ח"כ בגין, מי שעמד בראש האצ"ל בשנות המאבק בשלטונות הבריטיים באותן שנים גורליות שבין שואה לתקומה, ידע לבקר את יחסו של ראש ממשלת בריטניה לציונות בתקופת מלחמת העולם השנייה, אך יחד עם זאת להעריך את מנהיגותו בשעת מבחן. "יודעים אנחנו להעריך אומות אחרות, את זכויותיהן בהיסטוריה ואת מורי דרכן. לפיכך לא נבוש, אלא הננו מתכבדים להודות כי גם ממך (וינסטון צ'רצ'יל - י"ק), אדוני ראש המיניסטרים, למדנו משהו. במשך שנות הסבל והגבורה הללו למדנו כיצד נלחמת, ומוכרח להילחם אומה על קודשי קודשיה, על חירותה, כבודה ומולדתה. תרשה לנו להזכיר את דבריך: 'נילחם בחופים ובדרכים; נילחם בהרים ובעמקים; נילחם בערים ובכפרים; נילחם ברחובות ובבתים; נילחם אפילו אם נהיה בודדים, אפילו תימשך המלחמה שנים... והואל לרשום לפניך, כי דבריך אלה משמשים מורה דרך גם לנו."

רעיון החירות טבוע בנשמתו של עם ישראל לדורותיו מאז שיצא מבית עבדים במצרים אל החירות. כפי שנכתב בהגדה של פסח, "חג הפסח, זמן חירותנו". ועל כן מצוים בני העם היהודי לזכור את אותו אירוע ולהנחיל מורשת זו מדור לדור. "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים, כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם מזה."

את הערך הזה הנחיל העם היהודי לעולם כולו, אולם לגבי יישומו בחיי היום יום יש פרשנויות שונות שלעיתים סותרות זו את זו. מחלוקת אחת לגבי משמעותה של חירות הייתה בין ח"כ מנחם בגין, מי שהיה מפקד האצ"ל בשנים 1943-1948 לבין סר וינסטון צ'רצ'יל, ראש ממשלת בריטניה הגדולה בתקופת מלחמת העולם השנייה (1940-1945), שהניף את נס ההתנגדות לגרמניה הנאצית נוכח השתלטות צבאות גרמניה על מדינות עצמאיות ושליטת חירותן המדינית והאישית. צ'רצ'יל תמיד נחשב בעיני ההנהגה הציונית כידיד הציונות וכך הוא גם ראה את עצמו. עם פטירתו ב-24 בינואר 1965 הספיד אותו ח"כ בגין מעל דפי היומון חרות, עיתון תנועת החרות, תחת הכותרת: "על גדול מדינאי התקופה" (חרות, יום שישי, כ"ז בשבט תשכ"ה - 29/1/1965).

בין השאר מתח בגין ביקורת נוקבת על נאומו של ראש הממשלה צ'רצ'יל בפרלמנט הבריטי מיום 18 בנובמבר 1944 שבו קרא לחסל את "כנופיית שטרן" (לח"י) ואת "הקבוצה הגדולה יותר אך לא פחות מסוכנת ממנה - 'הארגון הצבאי הלאומי'" (דבר, יום ראשון, ג' בכסלו תש"ה - 19/11/1944).

ראש ממשלת בריטניה התייחס לאירוע שהתרחש שנים-עשר יום קודם במצרים, שבו התנקשו שני חברי לח"י אליהו בית-צורי ואליהו חכים בחייו של הלורד מוין, שר המדינה הבריטי לענייני המזרח התיכון.

ההתנקשות בחיי השר הבריטי, שהיה מקורב מאוד לצ'רצ'יל, עוררה זעם גדול ביישוב היהודי בארץ וחששות מפני קרע עם בריטניה בתקופת מלחמת העולם ותגובות נקם מצד שלטונות המנדט. ראוי לציין כי לאצ"ל לא היה כל קשר לאירוע זה, מה גם שרבים מחברי האצ"ל שירתו ביחידות היהודיות של הצבא הבריטי ובהמשך במסגרת החטיבה היהודית הלוחמת. אבל צ'רצ'יל כרך גם את האצ"ל באירוע הזה ובכך יצר איום על לוחמיו ואילו היישוב המאורגן יצא למלחמת חורמה ב"פורשים" במסגרת ה"סזון".

לפי בגין, דרישתו של צ'רצ'יל לחיסול שני הארגונים המחתרתיים הייתה עלולה להסתיים באסון גדול. אך הלוחמים העברים לא התייאשו, אף שהקריאה יצאה מפי מי שעמד בראש אימפריה אדירה: "מפי גדול בניה ומגינה, העומד באחד המקומות הראשונים בין אלה שיקבעו, או ינסו לקבוע את גורל העולם כולו... את דרכנו למדנו מאבותינו ורבותינו. אדמה זו, עליה דרכנו שוב אחרי פְרְדה של שמונים דור, מעלה לפנינו את דמויותיהם של גדעון ושמשון, של יהודה המכבי, שמעון בר גיורא ויוחנן מגוש חלב; הם וכל הגיבורים והמנהיגים שבאו אחריהם והלכו בעקבותיהם, לימדונו כי נגד שעבוד יש להילחם ולמען החירות צריך להקריב גם את החיים."

מוזיאון לח"י

ע"ש אברהם שטרן (יאיר)

בין כבלים לחירות

עצירים במחנה לטרון. התמונה מתצוגת המוזיאון

נסו לשוות בנפשכם את הרגע הבא: אתם אסירים. במשך שבועות, חודשים ושנים הכלא הוא ביתכם. כמו שאר האסירים אתם כמהים לחופש אבל בשונה מהם אתם מחליטים לפעול. אתם מתכננים בריחה. התוכנית נרקמת בראשכם זמן רב, וכאשר מגיעה ההזדמנות אתם יוצאים לדרך. במתח ובחרדה אתם נעים כפי שתכננתם. צעד רודף צעד עד שמגיע הרגע שבו חומות הכלא מאחוריכם, ולפניכם - החירות.

את הרגע הנדיר הזה חוו כמה וכמה מחברי לח"י שהצליחו לברוח ממחנות המעצר ובתי הכלא המנדטוריים. הישיבה בחיבוק ידיים במתקני הכליאה הבריטיים, בשעה שעליהם להמשיך במאבק להקמת מדינה יהודית, הייתה קשה מנשוא עבור חברי המחתרת. הם חיפשו ללא לאות דרכי פריצה מחומות בתי הסוהר ומגדרות התיל של מחנות המעצר כדי לחזור לחזית. במהלך שנות קיומה של המחתרת הצליחו עשרות חברי לח"י לברוח לחופשי. מתוך עדויותיהם אספנו כמה מאותם רגעים מיוחדים של התרוממות רוח שבהם חש אדם כיצד הוא הופך, ברגע אחד, מאסיר בכבלים לבן חורין:

באוגוסט 1942 ברחו יצחק שמיר ואלהו גלעדי ממחנה המעצר במזרע. השניים הצליחו לצאת מתחום הגדרות הפנימיות של המחנה, להסתתר במחסן נעול מבלי להתגלות, לחמוק ממפקד הלילה ולחתוך את גדר התיל החיצונית בצבת. על אותו רגע כתב שמיר: **"עברנו. קצת שריטות בידיים וברגליים, מספר קרעים בחולצה ובמכנסיים. אך מה זה חשוב? אנחנו מחוץ לגדר. רק בורח מהכלא יודע את הרגשת האושר הנפלא ברגע הראשון של החופש. הרגשה המשכיחה אפילו את הסכנות שעודן מרובות, כל עוד נמצא הבורח בקרבת כלאו. זר לא יבין זאת"**.

שנה אחר כך התחזה חבר לח"י עמנואל הנגבי לחולה. ההתחזות הייתה כה מוצלחת עד שהוא הובהל באמבולנס ממחנה המעצר בלטרון לבית החולים הממשלתי בירושלים, שם אושפז תחת שמירה קפדנית. במשך תשעה ימים הרגיל הנגבי את רופאיו ושומריו לראות אותו "סובל" מיחוישים עזים והולך בקושי רב כשהוא כפוף וחלוש. בבוקר הבריחה לבש את בגדיו האזרחיים מתחת לפיגמת האסיר, צעד כאוב ומיוסר אל השירותים ויצא מהם, בזריזות ובקומה זקופה, אל מחוץ לבית החולים. **"עמדתי הכן, כדי לקבל את פני החופש"**. והוסיף: **"אמרתי לעצמי: חבל על כל רגע יקר. זה הרגע של שחרורי... ירדתי לחצר של מגרש הרוסים, שאפתי מלוא ריאותי את האוויר החופשי. הרגשתי חופש מהו"**.

את הבריחה הידועה והמרשימה מכולן של לח"י היטיב לתאר מתתיהו שמואלביץ. הוא סיפר באריכות כיצד חפרו עשרים חברי מחתרת מנהרה תת קרקעית באורך 76 מטרים מצריפים במחנה המעצר בלטרון אל החופש. לאחר תשעה חודשים של עבודה מאומצת זחלו מתתיהו וחבריו דרך המנהרה וכך הוא מתאר את הרגע שיצא ממנה אל מחוץ למחנה: **"אני מוציא את הראש, הכול שקט. קדימה! חופש! עמדתי רגע והרגשתי שמחה לאין קץ אפפתי. זוהי שמחה של אדם שחלם חלום יפה, והנה התעורר, והחלום אינו חלום, כי אם מציאות"**.

באוקטובר 1947 ברח חבר לח"י אנשל שפילמן מבית הסוהר המרכזי בירושלים כשהוא מחופש למנקה ארובות. אנשל עטה על עצמו בגדים מוזנחים ונעלים קרועות שמצא במחסן בית הכלא ואיפר את פניו במשחת נעליים. כך צעד לעבר הסוהרים שלא רק שלא זיהו אותו אלא אף גירשו אותו בכעס מבית הסוהר... אל החופש. שפילמן מספר: **"ה'כלניות' התעיפו מהקפדה יתרה ונתנו לקהל לצאת חופשי מהמקום ואני בתוכם. זה היה ב-22 באוקטובר 1947. הייתי בחוץ, ברחובות העיר ירושלים. אור היום, השמש החמה, האנשים הרבים ברחובות הכו אותי בתדהמה. התרגשתי מאוד"**.

ואחרונה, חברת לח"י מלכה הפנר הצליחה לברוח ממחנה המעצר בעתלית בעזרתה של שוטרת יהודייה שסיפקה לה מדי משטרה כתחפוש. השתיים צעדו כחברות לעבודה דרך שערי המחנה כשמלכה נוקטת תכסיסים שונים כדי להסתיר את פניה. את הרגע שבו נסגר השער האחרון מאחוריה מתארת הפנר בעדותה האישית כך: **"הרגשה מוזרה אפפה אותי. פתאום נראו לי השמיים גבוהים יותר, הכוכבים מאירים יותר, והאוויר צח ונקי, אוויר של חופש"**.

ומה רלוונטי יותר השנה מלבקש בעבור כולנו אוויר חופשי מלוא הריאות...

חג חירות שמח!

*הציטוטים לקוחים מתוך הספר "כך ברחנו לחזית" בהוצאת המדרשה הלאומית והוצאת "יאיר", תל אביב 1988.

מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים

חירות, בין חומות הכלא

תמונת הרב אריה לויין וחפציו בתצוגת המוזיאון. צילום: יורם תמיר.

"הרב לא הוציא אותנו מבין החומות אל החופש - הוא פשוט הכניס לנו את החופש אל בין החומות..." חירות - החופש של האדם לעשות ולפעול, ובית הסוהר - המקום שבו פעולה ועשייה עצמאית נשללים באופן מוחלט, הם שני הפכים, וכאלה אינם יכולים לדור בכפיפה אחת. האומנם?

גאולה כהן (1925-2019), השדרנית הידועה של לח"י שנתפסה בידי הבריטים וישבה בבית הכלא לנשים בבית לחם, מעלה אפשרות מרתקת לאיחוד ההפכים. היא עושה זאת באמצעות דמותו הייחודית של "אבי האסירים", הרב אריה לויין (1885-1969), שהמסירות שלו לאסירים ולאסירות, והיחס האישי שהעניק לכל אחד ואחת מהם, יצרו בקרבם תחושה עמוקה של חיבור, של הוויה רוחנית ושל "חירות" המתקיימת בתוך תאי הכלא הסגורים והמעופשים.

וכך היא מתארת את הביקור של הרב לויין בבית הכלא לנשים: "... לא היה ספר על השולחן, רק קצות זקן אפור. ולחש. בין דמעה אחת לשנייה לחש אלינו דברים. על יעל ודבורה ועל גבורת קדמונים, על מלחמת קודש וקידוש השם. לא הבנו את דבריו מילה למילה - חנקו אותם הדמעות - אבל הדברים הלכו ישר אל הלב והפכו שם ניגון תפילה." (גאולה כהן, סיפורה של לוחמת, עמ' 275)

תחושה זו באה לידי ביטוי גם בעדויות רבות של אסירי המחתרות שסיפרו כי הם הצליחו לעיתים, בשעת פעילות משותפת או בהתייחדות עם עצמם, לחוש חירות רוחנית על אף היותם אסורים בתוך הכלא ומוגבלים מבחינה פיזית.

הכמיהה לשחרור ולחופש בעת השהות בין הסורים באה לידי ביטוי גם בעיתונים שהוציאו האסירים בתוך הכלא ובאיגרות ברכה ששלחו ליקריהם החופשיים, ובהן למשל ציטוט מהנביא ישעיהו: "לְקַרְא לְשִׁבְעָם דְרוֹר, וְלְאֲסָרִים פְּקַח-קוֹחַ" (ישעיהו ס"א, א'), או מהשיר "לילות לטרון" של העציר שלמה סקולסקי (1912-1982), שהיה חבר בפלוגות הגיוס של בית"ר בראש פינה: "אָךְ מָחָר עִם אוֹר הַשָּׁמַר הַזָּרַע עַל אֶפְכָם, לִילוֹת, אֶהְיֶה חֶפְשִׁי!" הציטוטים מלווים באיורים שבהם נראים סורים שבורים ואזיקים מנותצים.

גאולה כהן מימשה בפועל את שני סוגי החופש, ה"רוחני" והפיזי. היא הצליחה לברוח באפריל 1947 בפעולה נועזת מבית החולים הבריטי במגרש הרוסים (כיום בניין מס' 13 בקריית העירייה בירושלים). סיפורה, יחד עם שאר סיפורי הבריחה של אסירי האצ"ל ולח"י, מתואר בספרו של אנשל שפילמן "כך ברחנו לחזית", 36 תיאורי בריחות נועזות של חברי האצ"ל, לח"י וה"הגנה" מבתי הכלא והמעצר הבריטיים בארץ, המדגיש את שאיפת האסירים, שהתממשה, לחבור לחבריהם במחתרת הנאבקים על הקמת המדינה.

כרטיס ברכה, צילום פנים וחופי. מאוסף המוזיאון.

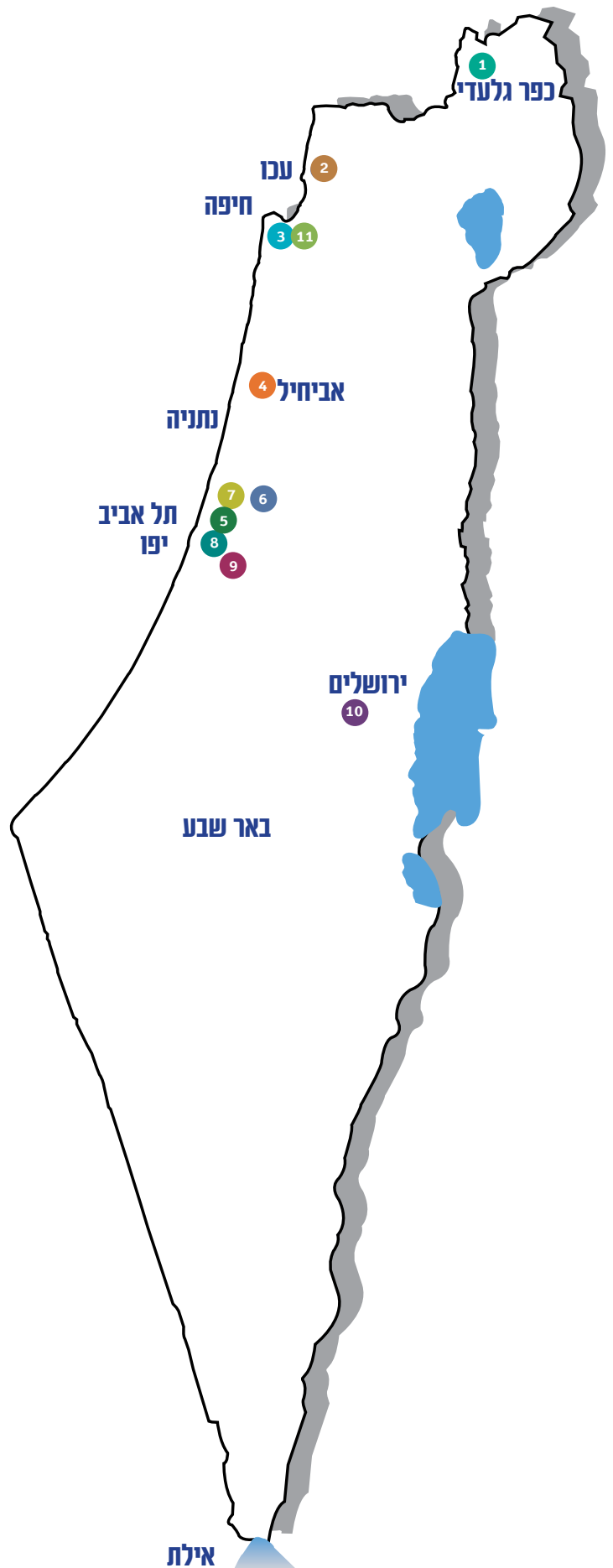
כתבו: יורם תמיר ויעל נהרי

"לראש הממשלה וממשלת ישראל בהכרה וברכה מאת מחנות הסבל והגבורה בקפריסין"
מפתח שהעניקו המעפילים, עצורי קפריסין לראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון ולממשלת ישראל,
כסמל לסגירת מחנות המעצר, י"א בשבט תש"ט, 10 בפברואר 1949.
מתצוגת מוזיאון ההעפלה וחיל הים

מפת המוזיאונים

- 1 מוזיאון בית "השומר"
- 2 מוזיאון אסירי המחתרות עכו
- 3 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
- 4 מוזיאון בית הגדודים
- 5 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
- 6 מוזיאון בית הפלמ"ח
- 7 מוזיאון האצ"ל
- 8 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')
- 9 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר')
- 10 מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים
- 11 מוזיאונע

פרטי קשר מוזיאונים

בימי משבר הקורונה פעילות המוזיאונים בהתאם להנחיות ה"תו הסגול".
אנו מזמינים אתכם לבקר ולהתעדכן באתר האינטרנט שלנו: museums.mod.gov.il

מוזיאון בית הפלמ"ח

- כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, ת"א.
- טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800
- Waze: בית הפלמח, חיים לבנון 10, תל - אביב - יפו.
- דוא"ל מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il
- פתוח ראשון - שישי. שבת: סגור.
- הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.

מוזיאון האצ"ל

- כתובת: המלך גורג' 38, תל - אביב.
- טלפון: 03-5284001 / 03-5253307
- Waze: מוזיאון האצ"ל, המלך גורג' 38, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Etzel_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון-חמישי: 8:00 - 16:00. שישי-שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')

- כתובת: נחום גולדמן 2, גן צ'ארלס קלור, טיילת תל אביב - יפו.
- טלפון: 03-5172044 / 03-5177180
- Waze: חניון בית האצ"ל
- דוא"ל: etzel48_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי - שבת: סגור.

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר')

- כתובת: אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטין, תל - אביב.
- טלפון: 03-6820288 / 03-6837582
- Waze: מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו
- דוא"ל: Lehi_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שעות ערב ימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים

- כתובת: משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים.
- טלפון: 02-6233166 / 02-6233167
- מספר הפקס 02-6250651
- Waze: עיריית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)
- דוא"ל: Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00, שעות ערב ימי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית "השומר"

- כתובת: קיבוץ כפר- גלעדי. טלפון: 04-6941565.
- Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי.
- דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - עכו

- כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה.
- טלפון: 04-9911375
- Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו
- דוא"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

- כתובת: רחוב אלנבי 204, חיפה.
- טלפון: 072-2798030
- Waze: ההגנה 65, חיפה.
- דוא"ל: haapala.mus@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית הגדודים

- כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל.
- טלפון: 09-8822212, 09-8629240
- Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל
- דוא"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il
haagdudim.museum@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00. שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

- כתובת: שדרות רוטשילד 23, תל - אביב.
- טלפון: 03-5608624 / 03-5600809
- דוא"ל: Hagana_Museum@mod.gov.il
- Waze: רוטשילד 23 תל - אביב
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00. שישי- שבת: סגור.

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים